

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos

V kurso komercinės teisės specializacijos studentės

Gražinos Juškevič

MAGISTRINIS DARBAS

SUTUOKTINIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ PAGAL TURTINES PRIEVOLES

Vadovas: Lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentas: Lekt. dr. Danguolė Bublienė

Vilnius 2011

Turinys

Įvadas	2
1. Tam tikri civilinės atsakomybės šeimos teisėje ypatumai	5
2. Sutuoktinių turtinių prievolių tinkamo kvalifikavimo pagrindai	8
3. Kreditorių bei sutuoktinių procesinių teisių įgyvendinimas sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus	12
4. Bendrų sutuoktinių prievolių samprata	16
4.1. Bendros dalinės, bendros solidariosios sutuoktinių prievolės bei jų rūšys	19
4.1.1. Bendrų dalinių bei bendrų solidariųjų prievolių samprata	19
4.1.2. Bendrų dalinių bei bendrų solidariųjų prievolių rūšys	20
4.1.2.1. Bendros sutuoktinių prievolės, susijusios su bendraja jungtine nuosavybe	22
4.1.2.2. Bendros prievolės, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų	24
4.1.2.3. Solidariosios sutuoktinių prievolės	33
4.1.2.4. Subsidiariosios sutuoktinių prievolės	39
5. Asmeninių sutuoktinių prievolių samprata bei rūšys	47
6. Bendrų bei asmeninių prievolių vykdymo ypatumai	52
Išvados	60

Ivadas

Šio magistrinio darbo tema - „Sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles“. Tai yra pakankamai aktuali tema, kadangi praktikoje iškilus ginčui tiek tarp pačių sutuoktinių, tiek tarp sutuoktinių ir jų kreditorių, atsiranda nemažai problemų, sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles klausimus bei taikant sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančias normas. Sutuoکتiniai, būdami lygiais civilinių teisinių santykių subjektais, dažnai sudaro įvairiausių sandorius, kurie būna susiję tiek su šeimos, tiek su kiekvieno sutuoktinio asmeniniais interesais. Vienu atveju iš tokių sandorių atsirandančios prievolės yra bendros abiejų sutuoktinių ir kreditorių, sudaręs sandorį, įgyja du skolininkus, kitu atveju - iš sandorių kylanti prievolė yra asmeninė ir kreditorius savo reikalavimus turi teisę reikšti tik vienam sutuoktiniui. Tuo tarpu teismų praktikoje dažnai iškyla problemų atribojant sutuoktinių bendras ir asmenines prievoles bei vykdant išieškojimą pagal tokio pobūdžio prievoles, kadangi teismai ne visais atvejais vienareikšmiškai taiko sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančias normas bei tinkamai kvalifikuoja sutuoktinių prievoles, dėl ko atsiranda prielaidos, kad kreditorių ir sutuoktinių interesų pusiausvyra tokio pobūdžio bylose yra pažeidžiama vienai iš šalių suteikiant didesnę pranašumą. Šios temos aktualumą, be kita ko, pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kuriame, siekiant vienodinti bei plėtoti teismų praktiką tokio pobūdžio bylose, plenarinė sesija pateikia detalių išaiškinimą dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindų, turtinių prievolių tinkamo kvalifikavimo bei klasifikavimo, skirtingų prievolės rūšių reikšmės sprendžiant sutuoktinių atsakomybės klausimus bei tokių prievolių vykdymo.

Šio darbo tikslas – remiantis teisės aktais bei aktualia teismų praktika įvertinti bei išanalizuoti Lietuvos praktikoje kylančias problemas sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus bei nustatyti ir susisteminti konkrečius dažniausiai praktikoje kylančių sutuoktinių bendrų ir asmeninių prievolių atribojimo kriterijus bei tinkamo kvalifikavimo pagrindus, kurie padėtų lengviau ir tiksliau taikyti konkrečias sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančias normas bei užtikrinti kreditorių ir sutuoktinių interesų pusiausvyrą. Taip pat darbe siekiama aptarti ir pateikti išieškojimo pagal sutuoktinių tiek bendras, tiek asmenines prievoles ypatumus bei kreditoriui palankaus teismo sprendimo priėmimo atveju galinčias atsirasti vykdymo procese kliūtis įvykdyti šį sprendimą. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe yra analizuojami bei aptariami tam tikri

sutuoktinių civilinės atsakomybės šeimos teisėje ypatumai, kreditorių ir sutuoktinių teisių bei pareigų įgyvendinimo galimybės tokio pobūdžio bylose, bendrų dalinių, bendrų solidariųjų prievolių, subsidiariųjų bei asmeninių prievolių atsiradimo pagrindai, skirtumai bei panašumai, tokio pobūdžio prievolių vykdymo ypatumai. Nagrinėjant šiuos klausimus daugiausia remiamasi aktualių LAT plenarinių sesijų 2010 m. gegužės 20 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010 pateiktu išaiškinimu sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, kadangi būtent šiame nutarime pateikiami formuojamai teismų praktikai svarbūs sutuoktinių civilinės atsakomybės taikymo pagrindai bei pateikiamas išaiškinimas dėl sutuoktinių prievolių tinkamo kvalifikavimo bei vykdymo. Todėl atsižvelgiant į šį nutarimą, darbe, be kita ko, analizuojama ne tik LAT, bet ir pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų praktika, siekiant įvertinti, ar civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos yra taikomos tinkamai, o teismai nenukrypsta nuo formuojamos teismų praktikos tokio pobūdžio bylose. Tam, kad nustatyti dažniausiai praktikoje kylančias problemas, be aktualios teismų praktikos, darbe analizuojamos bei aptariamos taip pat įvairių mokslinės literatūros autorių nuomonės vienais ar kitais sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimais.

Rengiant šį darbą buvo naudojami keli tyrimo metodai: lingvistinis, sisteminis, lyginamasis bei loginis metodas. Remiantis lingvistiniu metodu, buvo siekiama išsiaiškinti svarbias įstatymo sąvokas bei atskleisti teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles, reikšmę. Kadangi sutuoktinių civilinė atsakomybė turi būti vertinama neapsiribojant CK trečios knygos normomis, todėl remiantis sisteminiu metodu darbe buvo analizuojamos ir prievolinės teisės normos bei šios temos atskleidimui svarbūs teisės aktai. Lyginamojo tyrimo metodo pagrindu darbe buvo lyginama teismų praktika bei įstatyminis sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles reglamentavimas skirtingais laikotarpiais. Tuo tarpu loginis metodas padėjo apibendrinti formuojamą teismų praktiką tokio pobūdžio bylose bei teisės normas ir padaryti svarbias išvadas sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles klausimus.

Ši tema šiuo metu dar nėra išsamiai išnagrinėta, kadangi mokslinės literatūros šiuo klausimu yra labai mažai, o detalesnis šios temos atskleidimas daugiausia yra pateikiamas teismų praktikoje, kuri yra dar tik formuojama. 2010 m. Vilniaus universitete Teisės fakultete buvo apgintas magistrinis darbas tema „Sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal bendras ir asmenines sutuoktinių prievoles“, tačiau vis didėjanti teismų praktikos gausa, iki galo neišspręstos problemos bei neseniai LAT plenarinių sesijų priimtas nutarimas lemia tai, kad būtina toliau nagrinėti sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, bandyti

rasti tinkamus ir aiškius sutuoktinių civilinės atsakomybės atribojimo kriterijus, tokiu būdu mažinant ateityje galinčių atsirasti neaiškumų bei netikslumų taikant sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančias normas ir užtikrinant tokio pobūdžio bylų vienodą teismų praktikos plėtojimąsi.

Rengiant šį darbą buvo remiamasi ne tik LAT, bet ir pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų praktika tokio pobūdžio bylose, norminiais teisės aktais bei mokslinė Lietuvos bei užsienio literatūra. Daugiausia dėmesio darbe yra skiriama būtent teismų praktikos bei norminių teisės aktų analizei bei vertinimui, kadangi siekiant atskleisti sutuoktinių civilinės atsakomybės esminius klausimus bei kylančias problemas būtina įvertinti, kaip yra taikomos sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančios normos bei kokia linkme yra formuojama teismų praktika. Tik išanalizavus aktualią teismų praktiką bei norminius teisės aktus, galima spręsti apie tam tikrų problemų buvimą ar nebuvimą ir padaryti atitinkamas išvadas vienais ar kitais sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimais. Atsižvelgiant į tai, svarbiausiais šio darbo šaltiniais yra CK trečia knyga bei LAT plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kadangi jame pateikiamas detalus išaiškinimas dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės, todėl labai svarbu įvertinti ar teismai sprendami tokio pobūdžio bylas atsižvelgia į šiuos išaiškinimus bei tinkamai taiko materialines teisės normas. Siekiant detaliau išnagrinėti teorinius sutuoktinių civilinės atsakomybės aspektus darbe yra remiamasi ir mokslinė literatūra. Vertinant tam tikrus šios temos klausimus darbe buvo remtasi Lenkijos bei Rusijos Federacijos šeimos kodeksuose įtvirtintu sutuoktinių civilinės atsakomybės reglamentavimu bei mokslinė literatūra, kadangi šiose valstybėse įtvirtintas reglamentavimas yra panašus į Lietuvos Respublikoje įtvirtintą sutuoktinių civilinės atsakomybės reglamentavimą.

1. Tam tikri civilinės atsakomybės šeimos teisėje ypatumai

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau - CK) 6.245 straipsniu, civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas. Bendrieji civilinės atsakomybės klausimai reglamentuoti CK šeštos knygos XXII skyriuje. Tuo tarpu sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles yra išskirta bei papildomai reglamentuota CK trečios knygos VII skyriuje.

Nagrinėjant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus būtina išskirti bei trumpai aptarti civilinei atsakomybei šeimos teisėje būdingus kelis svarbius požymius. Pirma, civiliniuose teisiniuose santykiuose civilinės atsakomybės subjektais, priklausomai nuo prievolės atsiradimo pagrindo bei pobūdžio, gali būti tiek vienas sutuoktinis, tiek abu sutuoktiniai kaip bendraskoliai. Antra, sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles pasižymi tuo, kad gali būti tiek dalinė, tiek solidari, tiek subsidiari ar asmeninė. Trečia, esant sutuoktinių civilinei atsakomybei pačių sutuoktinių tarpusavio atsiskaitymai pagal vykdytinas prievoles įgyvendinami per kompensavimo mechanizmą bei regreso teisę. Tai nėra baigtinis sąrašas civilinės atsakomybės šeimos teisėje ypatumų, tačiau siekiant aiškiau išnagrinėti sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus bei problematiką, būtina aptarti kai kuriuos pagrindinius civilinės atsakomybės šeimos teisėje ypatumus.

Pirmiausia pažymėtina, kad CK trečios knygos VII skyriuje yra reglamentuota sutuoktinių, t.y. asmenų sudariusių santuoką civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles, kadangi būtent nuo santuokos sudarymo asmenys įgyja naują teisinį statusą bei asmenines neturtines teises bei pareigas, kurias gali turėti tik sutuoktiniai. Tuo tarpu asmenų, kurie gyvena bendrai neįregistravę santuokos (sugyventiniai) civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles nėra reglamentuota CK trečios knygos VII skyriuje, kadangi šie asmenys nėra laikomi sutuoktiniais. Teismų praktikoje yra suformuluoti ir sugyventinių prievolių kvalifikavimo bei vykdymo pagrindai bei ypatumai, tačiau šis klausimas nėra aktualus bei esminis šios darbo temos kontekste.

Remiantis bendromis civilinę atsakomybę reglamentuojančiomis normomis, skolininkui civilinė atsakomybė kyla tik konstatavus esant visoms civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms: neteisėtiems veiksams, priežastiniam ryšiui bei kaltei. Konstatavus šių sąlygų buvimą, kreditorius įgyja teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar sumokėti

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

netesybas, o skolininkas privalo atlyginti kreditoriui padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas. Pagal CK 6.256, 6.263 straipsnius, civilinė atsakomybė gali būti dviejų rūšių: sutartinė bei deliktinė. Taigi kiekvienu konkrečiu atveju esant civilinės teisės pažeidimui būtina nustatyti civilinės atsakomybės rūšį.

CK trečios knygos VII skyriuje nėra dar kartą kartojamos bendros sutuoktinių civilinės atsakomybės taikymo sąlygos. Atsižvelgiant į tai, sutuoktinių civilinės atsakomybės atsiradimui yra būdingos bei taikytinos bendros CK šeštos knygos XXII skyriuje nustatytos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos. Tuo tarpu analizuojant CK trečios knygos VII skyriaus 3.109-115 straipsnius, galima daryti išvadą, kad sutuoktiniams gali kilti tiek sutartinė, tiek deliktinė civilinė atsakomybė.

Sutuoktinių sutartinei civilinei atsakomybei paprastai būdinga tai, kad turtinėje prievolėje dažniausiai yra ne vienas, o du skolininkai, t.y. asmenų daugetas (CK 6.6 straipsnis). Iš sandorių, kurie yra susiję su bendrais šeimos interesais (vaikų auklėjimas, šeimos namų ūkio tvarkymas, šeimos piniginių lėšų naudojimas ir t.t.), kylančios prievolės yra laikomos bendromis abiejų sutuoktinių ir civilinė atsakomybė už tokių prievolių nevykdymą ar netinkamą vykdymą kyla abiem sutuoktiniams kaip bendraskoliams. Tačiau gali būti atvejų, kuomet tik vienas iš sutuoktinių sudaro sandorius tik savo, o ne šeimos interesais, dėl ko civilinė atsakomybė pagal iš tokių sandorių kylančias prievoles kyla tik vienam sutuoktiniui ir prievolėje nėra asmenų daugeto (CK 6.6 straipsnis).

Pažymėtina, kad remiantis CK 3.115 straipsnio nuostatomis, galima daryti išvadą, kad deliktinė civilinė atsakomybė, priešingai nei sutartinė, kyla tik tam sutuoktiniui, kuris savo paties veiksmais padarė žalą kitam asmeniui. Taigi tokiu atveju jokia bendra prievolė atlyginti tokią tik vieno sutuoktinio sukeltą žalą neatsiranda, tačiau jeigu abu sutuoktiniai bendrai padarė žalą kitiems asmenims, tuomet remiantis bendromis deliktinę civilinę atsakomybę reglamentuojančiomis normomis, sutuoktiniai abu atsakys už padarytą žalą solidariai (CK 6.279 straipsnis). Atkreipiamas dėmesys, kad sutuoktinis gali sutikti, kad kito sutuoktinio dėl padaryto delikto atsiradusi asmeninė prievolė būtų įvykdyta iš jų bendro turto, tačiau tokiu atveju sutuoktinis, kurio asmeninė prievolė buvo įvykdyta bendro turto sąskaita, turi pareigą kompensuoti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad sutuoktinių civilinei atsakomybei būdingos bendrosios civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, tačiau priklausomai nuo civilinės atsakomybės rūšies, prievolės pobūdžio bei kitų aplinkybių, civilinės atsakomybės subjektais gali būti tiek vienas iš sutuoktinių, tiek abu sutuoktiniai kartu kaip bendraskoliai.

Sutuoktinių civilinė atsakomybė pasižymi ir tuo, kad sutuoktiniai kreditoriui gali būti atsakingi tiek kiekvienas asmeniškai, tiek solidariai, tiek subsidiariai, tiek turint pareigą įvykdyti tik savo dalį prievolės. Taigi civilinės atsakomybės apimtis priklauso nuo to, kokių pagrindų atsirado prievolė bei koks yra šios prievolės pobūdis. Analizuojant teismų praktiką, galima pastebėti, kad dažniausiai sutuoktiniai atsako kreditoriui solidariai, tokiu būdu vis geriau užtikrinant kreditoriaus interesus sudarant sandorius su sutuoktiniais arba tik vienu iš jų.

Tačiau sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimai dažnai kyla ne tik iškilus ginčui tarp kreditorių ir sutuoktinių, bet taip pat ir tarp pačių sutuoktinių. Todėl CK 3.115 straipsnyje yra įtvirtintas teisių gynimo mechanizmas, kuomet vienas iš sutuoktinių turi teisę reikalauti kompensacijos už bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą. Atsižvelgiant į tai, jeigu bendras turtas sumažėjo tik dėl vieno sutuoktinio kaltės, kitas sutuoktinis turi galimybę įgyvendinti teisę į kompensaciją, kuri paprastai praktikoje įgyvendinama dalijant bendrą sutuoktinių turtą. Be teisės į kompensaciją, vienas iš sutuoktinių esant įstatyme nustatytiems pagrindams taip pat turi teisę regreso tvarka reikalauti iš kito sutuoktinio sumokėti dalį to, ką jis įvykdė, atskaičius prievolę įvykdžiusio sutuoktinio dalį (CK 6.9 straipsnis) arba reikalauti sugrąžinti viską, ką perdavė kreditoriui, jeigu įrodytų, kad prievolė buvo asmeninė tik vieno sutuoktinio. P.S.Vitkevičius savo monografijoje nurodė, kad tam, kad vienas iš sutuoktinių galėtų įgyvendinti regreso teisę būtina turėti kiekvienam sutuoktiniui atskirą turtą, priešingu atveju, sutuoktiniai vargu ar galėtų įeiti į solidariosios pareigos daugeto subjektų sudėtį². Tačiau tai yra diskusinis klausimas, kadangi solidarumas nebūtinai turi būti siejamas su turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, priklausomybe asmeniui asmeninės nuosavybės teise. Manytina, kad solidarumas labiau sietinas su asmens įstatyme nustatyta ir teismo konstatuota pareiga atsakyti už prievolę solidariai. Tačiau kadangi tai nėra esminis šio darbo nagrinėjimo dalykas, detaliau šis klausimas nėra nagrinėjamas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad sutuoktiniai pagal turines prievoles gali atsakyti tiek bendrai, tiek asmeniškai, o civilinės atsakomybės apimtis kiekvienu atveju priklauso nuo prievolės atsiradimo pagrindo bei pobūdžio. Tuo atveju, jeigu tik dėl vieno sutuoktinio kaltės sumažėja bendroji jungtinė nuosavybė arba tik vienam iš sutuoktinių įvykdžius solidariąją prievolę, sutuoktiniui suteikiama teisė savo teises apginti pasinaudojant teisės į kompensaciją mechanizmu bei regreso teise.

² VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 200.

2. Sutuoktinių turtinių prievolių tinkamo kvalifikavimo pagrindai

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad CK VII skyriuje įtvirtintas sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles reglamentavimas pakankamai aiškus ir detalesnis šio skyriaus nagrinėjimas nėra būtinas. Tačiau praktikoje susiklosčiusi priešinga situacija, kuomet teismai nevisada tinkamai aiškina bei taiko imperatyvias įstatymo normas, netinkamai kvalifikuoja atsiradusias sutuoktinių prievoles, dėl ko vienareikšmiškai pažeidžiami arba sutuoktinių, arba jų kreditorių interesai. Ilgą laiką buvo susiduriama su problema, kuomet sutuoktiniai dėl kreditorių prieštaravimų vis negalėdavo ilgai nutraukti santuokos ir pasidalinti bendro turto. Priežastys, dėl kurių kreditoriai pateikdavo bylose dėl santuokos nutraukimo prieštaravimus, buvo įvairios, bet dažniausiai dėl to, kad siekė, kad visos sutuoktinių prievolės būtų kvalifikuojamos kaip solidariosios abiejų sutuoktinių, tokiu būdu užtikrinant geresnę kreditorių interesų apsaugą. Tuo tarpu teismai paprastai neatlikdavo detalesnės susiklosčiusios situacijos analizės, preziumuodami esant bendrai solidariajai sutuoktinių prievolei. Esant tokiai situacijai, LAT plenarinė sesija 2010 m. gegužės 20 d. civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010 pateikė išsamius išaiškinimus dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės bei tinkamo prievolių kvalifikavimo. Tačiau teismų praktika rodo, kad šiuo metu tik bandoma įsisąmoninti LAT plenarinės sesijos išaiškinimus bei tinkamai kvalifikuoti sutuoktinių prievoles, kadangi dažnai yra netinkamai paskirstoma įrodinėjimo našta tarp ginčo šalių, dėl ko prievolės nepagrįstai kvalifikuojamos kaip bendros, o sutuoktinių pareiga solidariai atsakyti pagal bendras prievoles konstatuojama nenustačius solidarumo atsiradimo pagrindo arba nepagrįstai išplečiant CK 3.109 straipsnio 2 dalies prezumpcijos taikymą. Todėl pirmiausia būtina išnagrinėti teismų praktikoje bei teisės doktrinoje jau suformuotus pagrindinius ir bendrus sutuoktinių prievolių tinkamo kvalifikavimo pagrindus bei įvertinti jų galimą praktinį pritaikomumą sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus.

Remiantis CK 6.1 straipsnyje pateikta prievolės samprata, prievolė apibūdinama kaip teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo atlikimo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo prievolę. Prievolių rūšys, galinčios atsirasti sandorių ar kitų juridinių faktų pagrindu, nurodomos CK šeštos knygos I dalies II skyriuje. Šiame skyriuje išskiriamos tokios prievolių rūšys: solidariosios, dalomosios ir nedalomosios, alternatyviosios, sąlyginės, terminuotos bei piniginės prievolės.

Sutuoktiniai paprastai gali įgyti įvairiausias prievoles, tačiau kiekvieno iš sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles apimtis bei ribos gali būti skirtingos. Prof. V.Mikelėnas savo monografijoje bei CK šeštos knygos komentare prievoles suskirstė į paprastasias ir sudėtingąsias³. Paprastosiomis jis teigia esant tokias prievoles, kai yra tik vienas kreditorius ir vienas skolininkas, be to tokias prievoles, kai kreditorius turi tik teises, o skolininkas pareigas. P.S.Vitkevičius savo monografijoje nurodė, kad turtiniuose santykiuose atsiradusias sutuoktinių prievoles, kai tik vienas iš sutuoktinių yra skolininkas ar kreditorius, šeimos teisės požiūriu būtų teisinga vadinti atskiromis, o tiksliau – asmeninėmis prievolėmis, jeigu jos susijusios su asmenine nuosavybe. O sutuoktinių pareigas, atsiradusias abiejų sutuoktinių iniciatyva visos šeimos interesais – bendrosiomis sutuoktinių prievolėmis. Pažymėtina, kad P.S.Vitkevičius savo monografijoje pateikia ir kitokį sutuoktinių prievolių skirstymą: 1) prievolės, vykdomos iš asmeninio sutuoktinio turto; 2) solidariosios prievolės; 3) iš asmeninio sutuoktinių turto kylančios prievolės⁴. Tuo tarpu LAT vienoje iš nutarčių nurodo, kad sutuoktinių prievolės skirstomos į asmenines arba bendras, o bendros - dalines arba solidariąsias⁵. Nagrinėjant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, toks LAT sutuoktinių prievolių skirstymas yra svarbiausias bei aktualiausias besivystančiai teismų praktikai bei šios temos nagrinėjimui.

Taigi šeimos teisėje prievolių išskyrimas į asmenines bei bendras sutuoktinių prievoles vienareikšmiškai turi svarbią reikšmę nustatant kiekvieno iš sutuoktinių civilinę atsakomybę pagal turtines prievoles. Kadangi tik konstatavus, kad prievolė yra bendra arba asmeninė, įmanoma nustatyti sutuoktinių prievolės subjektus bei tokios prievolės vykdymo apimtis. Esant bendrai sutuoktinių prievolei, prievolė yra vykdoma iš bendro sutuoktinių turto, išskyrus atvejus kuomet kreditoriaus reikalavimams visiškai patenkinti nepakanka bendro sutuoktinių turto, tuomet bendra prievolė gali būti vykdoma ir iš asmeninio sutuoktinių turto (CK 3.113 straipsnis), o kreditorius įgyja ne vieną, o du skolininkus. Esant asmeninei sutuoktinio prievolei, prievolė vykdoma iš asmeninio sutuoktinio turto, išskyrus atvejus, kuomet kreditoriaus reikalavimams visiškai patenkinti nepakanka asmeninio sutuoktinio turto, tuomet asmeninė prievolė gali būti vykdoma ir iš bendro turto sutuoktinio dalies, prieš tai atitinkamai padalijus sutuoktinių turta, o kreditorius tokiu atveju įgyja tik vieną skolininką.

³ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2009. Pirmas tomas.

⁴ VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 200.

⁵ LAT CBS 2008 m. spalio 13 d. nutartis S. J v. A. J civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7.

Kvalifikuojant sutuoktinių prievolės atsiranda dviejų lygmenų teisiniai santykiai: pirma, sutuoktinių, kaip skolininkų ir kreditoriaus, kuriuos reglamentuoja ne tik šeimos teisės normos, bet ir prievolinės teisės normos; antra, sutuoktinių tarpusavio turiniai santykiai, kuriuos reglamentuoja šeimos teisės normos. Todėl svarbu, kad kvalifikuojant sutuoktinių prievolės būtų išlaikyta tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesų pusiausvyra. LAT yra nurodęs, kad teismas turi garantuoti ir sutuoktinių, ir kreditorių interesus, kurie ir vieni, ir kiti viešojo intereso atžvilgiu yra prioritetiškai saugotini⁶. Kai šie interesai nesutampa, jų apsauga negali būti priešpastatoma, ji turi būti proporcinga. Proporcingumas pasiekiamas, kai taikomas toks teisinių santykių reguliavimas, kuris neužkirstų kelio apginti teisėtus interesus, ir konkrečiu atveju būtų labiausiai socialiai pagrįstas⁷.

Tinkamas sutuoktinių prievolių kvalifikavimas turi svarbią reikšmę tiek sutuoktinių bei kreditorių teisiniuose santykiuose, tiek ir tarpusavio sutuoktinių santykiuose. Kreditoriaus ir sutuoktinio santykiuose priklausomai nuo to, kokia prievolė atsiranda – bendra ar asmeninė – kreditorius įgyja vieną arba du skolininkus net ir tada, kai sandorį su kreditoriumi yra sudaręs tik vienas iš sutuoktinių. Sutuoktinių tarpusavio santykiuose prievolės kvalifikavimas reikšmingas tais atvejais, kuomet yra dalijamas turtas, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, arba asmeninės vieno sutuoktinio prievolės vykdomos iš bendro turto.

Neretai sutuoktinių prievolių rūšys yra sutapatinamos, todėl reikšmingas yra sutuoktinių prievolių sistemiškumas, grupiškumas bei šių prievolių atskyrimo kriterijai.

Tam, kad tinkamai kvalifikuoti sutuoktinių (vieno iš jų arba abiejų) prievolės ir nustatyti, prievolė yra bendra ar asmeninė, būtina įvertinti daugelį faktinių aplinkybių ir tik atsižvelgiant į visumą šių aplinkybių galima tinkamai kvalifikuoti sutuoktinių prievolės. LAT plenarinė sesija viename iš savo nutarimų yra nurodžiusi, kad „kvalifikuojant sutuoktinių prievolės teismas pirmiausia privalo identifikuoti ginčo santykį - ginčas tarp kreditoriaus ir sutuoktinio (sutuoktinių) ar tarp sutuoktinių. Nustatęs, kad nagrinėjamas ginčas kilęs tarp kreditoriaus ir sutuoktinio (sutuoktinių), teismas privalo identifikuoti kreditoriaus pareikštą reikalavimą reikalavimas reiškiamas vienam ar abiem sutuoktiniams kaip bendraskoliams pagal CK 3.109 str.“⁸.

Siekiant užtikrinti tinkamą sutuoktinių prievolių kvalifikavimą, Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje nurodomi kriterijai, kuriais remiantis nustatomi prievolės

⁶ Ibidem.

⁷ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „Swedbank“, AB v. P.B., D. B. civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1.

⁸ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas R. A. v. A. A. civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

subjektai bei tokios prievolės apimtis (bendra ar asmeninė sutuoktinių prievolė). Kriterijai, kuriais būtina vadovautis kiekvieną kartą kvalifikuojant sutuoktinių prievoles – prievolės pobūdis bei jos atsiradimo pagrindas. Tuo tarpu rusų doktrinoje išskiriami prievolių kvalifikavimo kriterijai, tokie kaip, prievolių atsiradimo laikas, sandorio, iš kurio kilo prievolės, sudarymo tikslas bei to, kas gauta iš sandorio, panaudojimo kryptingumas⁹. Tiek prievolės pobūdis, tiek atsiradimo pagrindas turi esminę reikšmę kvalifikuojant sutuoktinių prievoles kaip bendras ar asmenines. Prievolės pobūdis nėra preziumuojamas, dėl to kiekvienu atveju būtina atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes vertinti, ar sutuoktinių prievolė bendra ar asmeninė. Prievolės atsiradimo pagrindas lemia aplinkybę, iš kokio turto (bendro ar asmeninio) bus vykdomos sutuoktinių prievolės. Atsižvelgiant į prievolės atsiradimo pagrindą, prievolės gali būti vykdomos iš bendro sutuoktinių turto, asmeninio sutuoktinio turto, o jo esant nepakankamai – ir iš bendro turto dalies. Jeigu sutuoktiniai yra solidarieji skolininkai, o bendro sutuoktinių turto nepakanka kreditoriaus reikalavimams visiškai patenkinti, remiantis CK 3.113 straipsnio nuostata, prievolės bus vykdomos iš asmeninio sutuoktinių turto. Todėl tik nustačius prievolės pobūdį bei jos atsiradimo pagrindą, galima nustatyti, kas yra atsakomybės pagal prievolę subjektai – tik vienas sutuoktinis ar abu.

Tinkamas sutuoktinių prievolių kvalifikavimas lemia ir išieškojimo pagal prievoles nukreipimą į skirtingą sutuoktinių turto režimą – į bendrą sutuoktinių turtą ar asmeninį kiekvieno iš sutuoktinių turtą.

Atsižvelgiant į tai, kiekvieną kartą sprendžiant ginčą dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles, pirmiausia turi būti vertinama tarp kokių subjektų yra iškilęs ginčas, o tuomet pagal prievolės pobūdį bei atsiradimo pagrindą kvalifikuojama sutuoktinių prievolė kaip bendra abiejų sutuoktinių prievolė ar vieno iš sutuoktinių asmeninė prievolė.

⁹ Пчелинцева Л. М. *Семейное право России*. Москва: Норма, 2001, p. 225.

3. Kreditorių bei sutuoktinių procesinių teisių įgyvendinimas sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus

Kvalifikuojant sutuoktinių prievolės svarbu ne tik tinkamai taikyti sutuoktinių civilinę atsakomybę reglamentuojančias normas bei nustatyti prievolės atsiradimo pagrindą bei pobūdį, bet taip pat užtikrinti, kad nagrinėjant tokio pobūdžio bylas būtų išlaikyta tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesų pusiausvyra. LAT yra nurodęs, kad teismas turi garantuoti ir sutuoktinių, ir kreditorių interesus, kurie ir vieni, ir kiti viešojo intereso atžvilgiu yra prioritetiškai saugotini¹⁰. Kai šie interesai nesutampa, jų apsauga negali būti priešpastatoma, ji turi būti proporcinga. Proporcingumas pasiekiamas, kai taikomas toks teisinių santykių reguliavimas, kuris neužkirstų kelio apginti teisėtus interesus, ir konkrečiu atveju būtų labiausiai socialiai pagrįstas¹¹. Teismų praktikoje ne kartą buvo pažymėta, kad sutuoktiniai – bendraskoliai, savo turtinių santykių negali spręsti trečiųjų asmenų – kreditorių sąskaita, dėl ko sutuoktiniams dalinantis turta, turi būti pasirinktas toks pasidalijimo būdas, kuris nepažeistų kreditorių interesų. Šiame magistriniame darbe būtina taip pat išanalizuoti, ar nustatytas įstatyminis reglamentavimas pakankamai užtikrinta kreditorių interesus, o sutuoktinių interesai nėra nepagrįstai suvaržomi. Kadangi tik užtikrinus tinkamą šių subjektų jų teisių bei pareigų įgyvendinimą yra galimybė tinkamai kvalifikuoti sutuoktinių prievolės bei užtikrinti tiek kreditorių, tiek sutuoktinių interesų pusiausvyrą tokio pobūdžio bylose.

Dažniausiai ginčai dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievolės sprendžiami bylose dėl santuokos nutraukimo ir įgyto turto padalijimo bei tais atvejais, kuomet pats kreditorius kreipiasi į teismą dėl skolos priteisimo, patraukdamas atsakovu vieną arba abu sutuoktinius. Santuokos nutraukimo bylose vienas iš klausimų, kuriuos būtina išspręsti tai bendro turto padalijimą. Sprendžiant tokio pobūdžio bylas privalo būti taikomos CK VIII skyriaus nuostatos, reglamentuojančios turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimą. CK 3.126 straipsnyje yra imperatyviai įtvirtintos bei teismų praktikoje taikomos kreditorių teisių garantijos nagrinėjant bylą dėl bendro turto padalijimo. Pagal šio straipsnio 1 dalį kreditoriams yra suteikiama teisė įstoti į bylą dėl turto padalijimo kaip tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus. Taigi įstatymas suteikia kreditoriui tam tikrą apsaugą, užtikrinančią galimybę dalyvauti bei pareikšti savo nuomonę dėl bendro turto dalijimo ir tokiu būdu

¹⁰ LAT CBS 2008 m. spalio 13 d. nutartis *S. J v. A. J* civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7.

¹¹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „*Swedbank*“, *AB v. P.B., D. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1.

apsaugoti savo, kaip kreditoriaus teises bei teisėtus interesus. Kadangi tik esant kreditoriaus aiškiai išreikštam sutikimui, solidariosios sutuoktinių prievolės gali būti dalijamos bei modifikuojamos. Tuo tarpu bylose dėl turto padalijimo sutuoktiniams CK 3.126 straipsnio 2 dalyje yra numatyta pareiga pranešti apie žinomus kreditorius. Kaip ne kartą LAT savo nutartyse yra pažymėjęs, kad CK 3.126 straipsnio 2 dalyje numatyta pareiga taikoma ir tais atvejais, kai santuoka nutraukiama bendru sutuoktinių sutarimu ir prašoma teismo patvirtinti santuokos nutraukimo padarinių sutartį. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad CK 3.126 straipsnio 2 dalyje numatyta pareiga pranešti apie žinomus kreditorius yra procesinė kreditorių teisės dalyvauti byloje trečiuoju asmeniu pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus, garantija.

Dažnai praktikoje įvyksta, kad sutuoktiniai neinformuoja kreditorius apie vykstantį teisminį procesą, dėl ko kreditoriai neturi galimybės įstoti į bylą ir pareikšti savo reikalavimus, t.y. pasinaudoti CK 3.126 straipsnio 1 dalyje numatyta teise. Tačiau remiantis CPK 366 straipsnio 7 dalyje numatyta teise, kreditorius, manydamas, kad jo teisės yra pažeidžiamos gali kreiptis į teismą reikalaujantis atnaujinti procesą arba pareikšti teisme ieškinį savo teisėms bei teisėtiems interesams apginti, kadangi toks teisių gynimo būdas nevaržo kreditoriaus teisių labiau negu santuokos nutraukimo bylos atnaujinimas. Svarbu tik atkreipti dėmesį, kad kreditoriui pareiškus pareiškimą dėl proceso atnaujinimo ir teismui priėmus nutartį atnaujinti procesą, byla atnaujinama tik dėl su kreditoriaus reikalavimu susijusios bendro turto padalijimo dalies.

Kartais praktikoje būna atvejų, kuomet sutuoktiniai ne tik nepraneša kreditoriams apie vykstantį teisminį procesą, tačiau taip pat ir šioje byloje nenurodo viso turimo turto bei turimų įsipareigojimų kreditoriams, dėl ko net ir po santuokos nutraukimo tarp sutuoktinių lieka nepadalinto turto. Tokia teisinė situacija nėra toleruotina, kadangi formuojamoje teismų praktikoje nurodoma, kad įstatyme imperatyviai nustatyta, jog, nutraukiant santuoką, toje pačioje byloje būtina kartu išspręsti klausimus, susijusius su santuokos nutraukimu (CK 3.59 straipsnis), taip pat klausimą dėl santuokoje įgyto turto pripažinimo asmenine nuosavybe, nes tik sprendžiant kompleksiskai galima išsiaiškinti ir nuspręsti dėl visų santuokos nutraukimo padarinių¹². Taigi tiek tuo atveju, kai sutuoktiniai nepraneša kreditoriams apie vykstantį teisminį procesą, tiek tuo atveju, kai santuokos nutraukimo byloje nenurodo visų įsipareigojimų bei turimo turto, kreditoriams išlieka galimybė ginti savo teises tiek pateikiant prašymą atnaujinti procesą, tiek iniciavus naują bylą savo pažeistų teisių gynimui.

¹² LAT CBS 2011 m. vasario 15 d. nutartis *UAB "Septynios mylios" v. E. Š. įmonei, E. Š., K. P.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011, kat. 22.5.

Sutuoktinių kreditorių teises siekiama apsaugoti ir tuo atveju, kuomet neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui yra pradėta bankroto procedūra. Dažnai teismų praktikoje pabrėžiama, kad visais atvejais būtina užtikrinti, kad sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto padalijimas nepaveiktų neigiamai sutuoktinių kreditorių interesų. Dėl to be CK 3.126 straipsnyje numatytų kreditorių garantijų, LAT išplėstinė teisėjų vienoje iš nutarčių pateikė išaiškinimą dėl kreditorių teisių apsaugos ir tuo atveju, kuomet vyksta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kuris sutuoktiniams priklauso bendrosios jungtinės nuosavybės teise, bankroto procedūra. Šioje nutartyje buvo suformuota taisyklė, kad kai bankroto byla iškeliamą įmonei, kurios turtas neatskirtas nuo jos savininko ar narių turto, klausimas dėl sutuoktinių bendro turto padalijimo (tiek tais atvejais, kai šis klausimas keliamas pagal vieno sutuoktinio ieškinį, tiek tuomet, kai yra susitarimas dėl bendro turto padalijimo, ar kai turtą prašo padalyti kreditoriai) perduodamas nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Tokia išvada grindžiama aplinkybėmis, kad vykstant bankroto procedūrai Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka bankrutavusios įmonės turtas ir reikalavimo teisės pagal įmonės skolininkų prievoles įmonei pirmiausia turi būti įvertinami ir perduodami įstatymo nustatyta tvarka, todėl, kol nežinoma perduotino turto eiliškumo tvarka, turtas nėra perduotas ir nežinoma už turtą gautina suma, sutuoktinių turto padalijimo klausimas negali būti sprendžiamas. Kadangi individualios įmonės, kaip šeimos verslo, bankroto procedūrai yra taikoma Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme nustatyta tvarka, o CK III knygos nuostatos šios procedūros nereglementuoja, tai lemia reikalavimo dėl sutuoktinių turto padalijimo perdavimą nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Tuo tarpu individualios įmonės savininkas (savininkai) administratoriui privalo pateikti viso turimo turto sąrašą, įskaitant ir esančio bendrąja jungtine nuosavybe. Atsižvelgiant į tai, tik tuomet, kai bankroto bylą nagrinėjantis teismas baigia bankroto procedūrą ir atsiskaitoma su kreditoriais, galima spręsti likusio bendro turto padalijimo sutuoktiniams klausimą CK trečiosios knygos VIII skyriaus nustatyta tvarka¹³. Taigi toks teismų praktikoje įtvirtintas reikalavimas perduoti bendro turto padalijimo klausimą bankroto bylą nagrinėjančiam teismui užtikrina kreditorių interesų apsaugą bei mažina neigiamų pasekmių dėl pasidalinto sutuoktinių turto atsiradimo galimybę.

Pažymėtina, kad ne visais atvejais yra galimybė kreditoriams apginti savo interesus pasinaudojant CK 3.126 straipsnyje numatytomis garantijomis. Pagal CK 3.116 straipsnio 2 dalį, CK VIII skyriaus nuostatos, reglamentuojančios turto, kuris yra bendroji jungtinė

¹³ LAT CBS 2007 m. birželio 4 d. nutartis *T.Ž v. A.Ž* civilinėje byloje Nr. 3K-7-192/2007, kat. 75.8.

nuosavybė, padalijimą, taikomos tik tuo atveju, jeigu nėra sutuoktinių sutarties dėl bendro turto padalijimo. Paprastai sutuoktiniai bendrąją jungtinę nuosavybę dalija nutraukdami santuoką, tačiau pačių sutuoktinių susitarimu jų bendras turtas gali būti padalytas bet kuriuo metu galiojant santuokai. Tokiu atveju sutuoktiniai sudaro notariškai patvirtintą sutartį¹⁴. Atsižvelgiant į tai, sutuoktiniams nusprendus nenutraukus santuokos pasidalinti turtą, jie neturi pareigos apie tai pranešti savo kreditoriams, dėl ko kreditorių interesai tokioje situacijoje gali žymiai nukentėti. Pirmiausia dėl to, kad jiems nebus žinoma kada sutuoktiniai pasidalino turtą bei tai, ar toks pasidalinimas nepažeidžia jų interesų, dėl ko, manytina, jų teisių gynimas tokiu atveju gali pasunkėti arba išvis tapti neįmanomas.

Tuo tarpu tam, kad įstatymų leidėjo ketinimas apsaugoti bendrąją sutuoktinių nuosavybę ir rūpestingo sutuoktinio interesus nuo nesąžiningo ir nerūpestingo sutuoktinio neapgalvotų veiksmų, būtų įgyvendintas, būtina sudaryti atitinkamas procesines galimybes sąžiningam sutuoktiniui apginti tiek savo asmeninius, tiek bendrosios jungtinės nuosavybės interesus bylose, kuriose ieškiniai pareiškiami tik vienam sutuoktiniui. Tokios procesinės nurodytos materialinės normos įgyvendinimo galimybės gali būti sudarytos tik tuo atveju, jeigu abu sutuoktiniai byloje dalyvauja kaip bendrininkai. Atsižvelgiant į tai, jeigu kreditorius pareiškia ieškinį tik vienam iš sutuoktinių, šis turi teisę reikalauti, kad kitas sutuoktinis taip pat būtų įtrauktas į bylą kaip bendraskolis.

Visos šios aplinkybės patvirtina, kad sprendžiant civilinės atsakomybės klausimus tiek kreditorius, tiek sutuoktiniai turi tam tikras įstatymuose įtvirtintas teises bei pareigas, kurias įgyvendindami užtikrina tinkamą savo teisių gynybą bei sudaro visas galimybes bylos nagrinėjimo metu tinkamai išspręsti sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, užtikrinant tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesų pusiausvyrą.

¹⁴ LAT CBS 2011 m. sausio 27 d. nutartis *G. P. v. J. P.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-28/2011, kat. 21.4.1.3.

4. Bendrų sutuoktinių prievolių samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje nurodyta, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios¹⁵. Taigi ir bendrų sutuoktinių prievolių atsiradimas šeimos teisėje grindžiamas šiuo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintu principu, taip pat CK 3.3 straipsnio 1 dalyje nurodytais šeimos santykių teisinio reglamentavimo principais, įskaitant sutuoktinių lygiateisiškumo principą. Lygiateisiškumo principas detalizuojamas kituose CK trečios knygos straipsniuose. CK 3.92 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad sutuoktiniai bendru sutarimu naudojami, valdo ir disponuoja turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė. Ši nuostata kyla iš sutuoktinių lygiateisiškumo principo, kuris nesuteikia nė vienam sutuoktiniui daugiau teisių į bendrą turtą negu jų turi kitas. Būtent lygiateisiškumas reikalauja, kad visi šeimos gyvenimo klausimai (šeimos lėšų naudojimas, šeimos namų ūkio tvarkymas, daiktų įsigijimas ir t.t.) būtų sprendžiami ne vienašališkai, o abipusiu sutuoktinių susitarimu. Lygiateisiškumas kartu reiškia ir pareigų bei atsakomybės už šeimos reikalų tvarkymą ir jos prievoles lygybę¹⁶. Atsižvelgiant į tai, bendrų sutuoktinių prievolių atsiradimas šeimos santykiuose yra tam tikra sutuoktinių lygiateisiškumo principo įgyvendinimo išraiška.

Remiantis CK 3.109 straipsnio normomis, bendros sutuoktinių prievolės yra laikomos tokios prievolės, kurios yra vykdomos iš bendro sutuoktinių turto. Tuo tarpu teismų praktikoje bei teisės doktrinoje siekiama pateikti aiškesnę tokių sutuoktinių prievolių sampratą, kuria paprastai gali būti remiamasi kvalifikuojant sutuoktinių prievoles kaip bendras. LAT nurodo, kad bendromis laikomos sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su bendraja jungtine nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintu, taip pat kitos šeimos interesais prisiimtoms prievolės, bei solidariosios prievolės¹⁷. Prof. V.Mikelėnas savo monografijoje nurodo, kad „bendros abiejų sutuoktinių prievolės yra tada, kai skolininkai yra abu sutuoktiniai ir jos nėra susijusios tik su vieno sutuoktinio asmeniu“¹⁸. P.S.Vitkevičius savo monografijoje bendromis sutuoktinių prievolėmis vadina būtent sutuoktinių skolas, išskirdamas konkrečias bendrų prievolių rūšis¹⁹. CK trečios knygos komentare nurodoma, kad bendros

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁶ LAT CBS 2009 m. gegužės 11d. nutartis *D. V. v. E. V.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2009, kat. 50.10.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 298.

¹⁹ VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 201.

prievolės yra tokios, kurias įgyja abu sutuoktiniai dažniausiai šeimos interesais²⁰. Rusų doktrinoje iš esmės yra analogiškas bendrų sutuoktinių prievolių apibūdinimas, nurodant, kad bendros sutuoktinių prievolės yra tokios prievolės, kurios atsiranda abiejų sutuoktinių iniciatyva visos šeimos interesais²¹. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad nors aukščiau nurodyti apibrėžimai yra pakankamai skirtingi, tačiau jų turinys atitinka sutuoktinių bendrų prievolių esmę, atskleidžia tokių prievolių pagrindinius bruožus bei aspektus. Remiantis aukščiau nurodytais bendrų sutuoktinių prievolių apibrėžimais, galima išskirti tokius toliau nurodomus pagrindinius bendrų sutuoktinių prievolių bruožus.

Pirma, bendros sutuoktinių prievolės dažniausiai atsiranda šeimos interesais. Šeimos interesas yra vertinamojo pobūdžio sąvoka, kuri kiekvienu konkrečiu atveju turi būti analizuojama bei vertinama. Nei Lietuvos, nei Rusijos Federacijos, nei Lenkijos šeimos kodeksuose nėra pateikiamas šeimos intereso sąvokos apibūdinimas. Tačiau kaip teisingai pastebėjo rusų teisininkai, pateikti tokios sąvokos apibūdinimą ne tik neįmanoma, bet ir netikslinga. Rusų doktrinoje laikoma, kad sandoris yra sudarytas šeimos interesais jeigu jis yra susijęs su tuo, kad būtų užtikrintas būtinas visos šeimos ar kiekvieno iš šeimos nario tam tikras pragyvenimo lygis²². Lietuvoje orientacinis šeimos interesus atitinkančių sandorių sąrašas pateikiamas CK 3.109 straipsnio 2 dalyje nurodant, kad kiekvienas sutuoktinis turi teisę sudaryti sandorius, būtinus šeimos namų ūkiui išlaikyti ir vaikų auklėjimui bei švietimui užtikrinti²³. Šeimos intereso sandoryje buvimas yra aplinkybė, kuri gali būti įrodinėjama leistinomis įrodinėjimo priemonėmis. Todėl ne kiekvienas sandoris bus teismo pripažintas sudarytu šeimos interesais, dėl ko prievolė, kylanti iš tokio sandorio ne visada bus laikoma bendra.

Antra, dažniausiai bendros sutuoktinių prievolės pagal savo pobūdį yra susijusios su sutuoktinių bendro turto valdymu, naudojimu bei disponavimu.

Trečia, skolininkais pagal bendras prievolės pripažįstami abu sutuoktiniai, išskyrus tam tikrus atvejus. Kaip yra nurodęs LAT, sandorį su vienu iš sutuoktinių sudaręs kreditorius gali remtis prievolės uždarumu ir reikalauti, kad ją asmeniškai įvykdytų sandorį sudaręs sutuoktinis²⁴. Tačiau tokie atvejai nėra dažni teismų praktikoje. Paprastai sutuoktiniai už bendras prievolės atsako kaip bendraskoliai ir dėl to į bylą yra traukiami

²⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002, p. 230.

²¹ Пчелинцева Л. М. *Семейное право России*. Москва: Норма, 2001, p. 225.

²² Ibidem.

²³ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002, p. 230.

²⁴ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

kaip bendraatsakovai, tokiu būdu geriau užtikrinant kreditoriaus teisių įgyvendinimą bei gynimą.

Ketvirta, bendros sutuoktinių prievolės vykdomos iš turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Toks bendros prievolės vykdymas paaiškinamas aplinkybėmis, kad bendros prievolės paprastai sudaromos šeimos interesais, o už jų vykdymą atsako abu sutuoktiniai. Tačiau esant solidariajai bendrai sutuoktinių prievolei, remiantis CK 3.113 straipsnio nuostatomis, jeigu kreditorių reikalavimams patenkinti neužtenka bendro sutuoktinių turto, išieškojimas nukreipiamas į asmeninį kiekvieno sutuoktinio turtą.

Todėl civilinė atsakomybė už prievoles, kurios yra susijusios su bendraja jungtine nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat už kitas šeimos interesais prisiimtas prievoles, bei solidariąsias prievoles²⁵ kyla būtent abiem sutuoktiniams ir tokios prievolės yra laikomos abiejų sutuoktinių bendromis.

²⁵ Ibidem.

4.1. Bendros dalinės, bendros solidariosios sutuoktinių prievolės bei jų rūšys

4.1.1. Bendrų dalinių bei bendrų solidariųjų prievolių samprata

Bendrų sutuoktinių prievolių ypatumas, kad šiose prievolėse yra asmenų (abiejų sutuoktinių) daugetas. Pagal CK 6.6 straipsnį, jeigu skolininkai yra du ar daugiau asmenų, tai kiekvienas iš jų privalo įvykdyti prievolę lygiomis dalimis, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytus atvejus. Tuo tarpu įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais arba kai prievolės dalykas yra nedalus, bendraskoliai gali būti solidariai atsakingi už prievolės vykdymą. Taigi konstatavus, kad sutuoktinių prievolė yra bendra, kreditorius įgyja ne vieną, o du skolininkus, kurie turės įvykdyti prievolę solidariai, jeigu yra įstatymų ar šalių susitarimu nustatytas pagrindas ar prievolės dalykas nedalus, arba kiekvienas sutuoktinis turės kreditoriui įvykdyti tik savo dalį prievolės. Tokios sutuoktinių prievolių klasifikacijos reikšmė svarbi analizuojant bei vertinant civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, subjektus bei atsakomybės apimtį.

Solidariosios sutuoktinių prievolės nėra preziumuojamos, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis. Todėl remiantis CK 6.6. straipsnio 1 dalimi, sutuoktiniai solidariai atsako pagal prievoles tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus. Esant solidariajai sutuoktinių prievolei kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to tiek ją visą, tiek jos dalį (CK 6.6 straipsnio 4 dalis). Vienam iš sutuoktinių įvykdžius visą solidariąją prievolę, atsiranda teisė regresu tvarka reikalauti iš kito sutuoktinio sumokėti arba visą sumą, jeigu solidariąją prievolę įvykdęs sutuoktinis įrodys, kad gautas lėšas kitas sutuoktinis panaudojo asmeniniais interesais²⁶ arba turės teisę reikalauti sumokėti tik sumą, likusią atskaičius kitam sutuoktiniui tenkančią prievolės dalį. Akivaizdu, kad kreditoriaus teisės yra geriau užtikrinamos esant bendrai solidariajai sutuoktinių prievolei. Kreditoriaus teisių apsaugą užtikrina ir kitas svarbus solidariųjų prievolių aspektas – solidariosios sutuoktinių prievolės nėra dalijamos bei modifikuojamos, jeigu kreditorius nesutinka. Tai paaiškinama tuo, kad solidariosios sutuoktinių prievolės transformavimas iš esmės pakenktų kreditoriaus interesams. Sutuoktiniai, būdami bendraskoliais, savo turtinių santykių negali spręsti trečiųjų asmenų – kreditorių – sąskaita, nes solidariąją prievolę pakeitus į dalinę arba asmeninę kyla grėsmė, kad prievolė bus neįvykdyta visiškai arba iš dalies. Todėl LAT išplėstinė teisėjų kolegija yra išaiškinusi, kad kai santuoka nutraukiama solidariosios sutuoktinių prievolės

²⁶ LAT CBS 2008 m. spalio 13 d. nutartis *S. J v. A. J* civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7.

nedalijamos ir nemonifikuojamos – buvę sutuoktiniai lieka bendraskoliais, išskyrus atvejus, kai kreditorius sutinka, kad liktų vienas skolininkas²⁷. Atkreipiamas dėmesys, kad šis LAT išaiškinimas šiuo klausimu turi svarbią reikšmę užtikrinant kreditorių interesus. Tuo tarpu Rusijos Federacijos šeimos kodekso 39 straipsnyje nurodoma, kad bendros sutuoktinių skolos sutuoktiniams dalinantis turtą dalinamos proporcingai gautam turtui po bendro turto padalijimo. Taigi tokia nuostata neužtikrina kreditorių interesų, kadangi sutuoktiniai dalijantis turtą turi galimybę išvengti bendros prievolės kreditoriui vykdymo. Atsižvelgiant į tai, šiuo metu Rusijos Federacijoje yra parengtas projektas, kuriame siūloma pakeisti Rusijos Federacijos šeimos kodekso 39 straipsnį, jame nurodant, kad bendrų prievolių pasidalijimas tarp sutuoktinių negali pakeisti bendrų prievolių vykdymo kreditoriams sąlygų, kurios atsirado santuokos metu. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje šio klausimo išsprendimas padeda visapusiškai užtikrinti kreditorių interesus, priešingai negu šiuo metu esanti situacija šiuo klausimu Rusijos Federacijoje.

Jeigu sutuoktinių prievolė nėra solidari, tokia prievolė yra dalinė. Esant dalinei sutuoktinių prievolei, kiekvienas sutuoktinis privalo įvykdyti tik savo dalį. Remiantis CK 6.5 straipsniu, tokiu atveju sutuoktiniai privalo prievolę įvykdyti lygiomis dalimis, išskyrus įstatymų bei šalių susitarimu nustatytus atvejus, o teismas esant bendrai dalinei sutuoktinių prievolei kiekvieną sutuoktinį įpareigoja įvykdyti tik jam tenkančią prievolės dalį²⁸. Esant sutuoktinių bendrai dalinei prievolei, priešingai nei esant solidariajai sutuoktinių prievolei, ši prievolė padalinama tarp sutuoktinių. Tokiu atveju vadovaujantis CK 6.5 straipsniu prievolė padalinama lygiomis dalimis, jeigu kitaip nenustatyta įstatymų ar šalių susitarimu. LAT plenarinė sesija pažymėjo, kad turto dalijimo byloje, esant pareikštiems reikalavimams, turi būti padalijamos visos bendro dalinės sutuoktinių prievolės, nepriklausomai nuo to, suėjęs šių prievolių vykdymo terminas ar ne²⁹.

4.1.2. Bendrų dalinių bei bendrų solidariųjų prievolių rūšys

Sutuoktinių bendros prievolės (dalinės arba solidariosios) gali atsirasti įvairiais pagrindais. CK 3.109 straipsnio 1 dalyje yra pateikiamas sąrašas prievolių, kurios laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis:

²⁷ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „*Swedbank*“, *AB v. P.B., D. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1.

²⁸ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

²⁹ *Ibidem*.

- 1) prievolės, susijusios su turto, įsigyto sutuoktinių bendrojon nuosavybėn, suvaržymais, buvusiais iki šio turto įsigijimo momento arba atsiradusias po jo įsigijimo;
- 2) prievolės, susijusios su bendro turto tvarkymo išlaidomis;
- 3) prievolės, susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu;
- 4) prievolės, susijusios su teismo išlaidų atlyginimu, jeigu byla buvo susijusi su sutuoktinių bendru turtu arba šeimos interesais;
- 5) prievolės, atsiradusios iš sandorių, sudarytų vieno sutuoktinio, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, arba kito sutuoktinio vėliau patvirtintų, taip pat prievolės, atsiradusios iš sandorių, kuriems sudaryti kito sutuoktinio sutikimo nereikėjo, jeigu jie buvo sudaryti šeimos interesais;
- 6) solidariosios sutuoktinių prievolės.

Šis sąrašas nėra baigtinis, todėl bendromis sutuoktinių prievolėmis gali būti pripažintos ir kitos prievolės. CK 3.109 straipsnio 1 dalyje įtvirtinant nebaigtinį bendrų sutuoktinių prievolių sąrašą, užtikrinamas kreditorių bei sutuoktinių teisinių santykių plėtojimas bei įvairovė, tuo pačiu užtikrinant ir kreditorių interesų apsaugą jiems dalyvaujant teisiniuose santykiuose su sutuoktiniais. Kaip pavyzdžius bendrųjų sutuoktinių prievolių, galima nurodyti tokius atvejus, kuomet abu sutuoktiniai sudaro sutartį su kreditoriumi arba privalo atlyginti savo nepilnamečių vaikų padarytą žalą³⁰. Atkreipiamas dėmesys, kad rusų doktrinoje yra pateikiama nuomonė, kad sutuoktinis, gyvenantis atskirai nuo vaiko, gali būti atleistas nuo atsakomybės už žalą, kurią padarė vaikas, jeigu dėl antrojo sutuoktinio kaltės pirmasis sutuoktinis negalėjo dalyvauti auklėjant vaiką³¹. Tačiau, manytina, kad tokia pozicija nėra visiškai logiška vien todėl, kad remiantis CK 3.170 straipsnio 1 dalies nuostatomis, tėvas ir motina, negyvenantys kartu su vaiku, turi lygias teises ir pareigas bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant. Ši nuostata užtikrina ne tik paties vaiko teisę nuolat bendrauti su tėvais, bet taip pat tėvų valdžios lygybės principo įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad pareiga atlyginti nepilnamečių vaikų padarytą žalą, nors ir vienas iš tėvų neturėjo galimybės dalyvauti vaikų auklėjime, yra laikoma bendra abiejų sutuoktinių prievole.

Bendros solidariosios sutuoktinių prievolės yra išskiriamos kaip atskiros prievolės, kadangi tokių prievolių atsiradimui turi būti įstatyminis pagrindas arba šalių susitarimas, arba prievolės nedalumas. Išimtis, kuomet bendra solidarioji sutuoktinių prievolė preziumuojama yra nurodyta CK 3.109 straipsnio 2 dalyje. Atkreipiamas dėmesys, kad

³⁰ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 298.

³¹ Пчелинцева Л. М. *Семейное право России*. Москва: Норма, 2001, p. 225.

prievolės kvalifikavimas kaip bendros prievolės pagal CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1-5 punktus savaime nereiškia, kad prievolė yra solidari, kol nėra nustatytas įstatymu ar sutartimi įtvirtintas pagrindas. Lenkijos Respublikos šeimos kodekso 30 straipsnyje taip pat išskiriamos solidariosios sutuoktinių prievolės, galinčios atsirasti sandorių, sudarytų būtiniams šeimos poreikiams tenkinti, pagrindu.

Taigi kvalifikuojant sutuoktinių prievolės, pirmiausia yra nustatoma, prievolė bendra ar asmeninė. Konstatavus, kad prievolė bendra, vertinama ar yra įstatymų ar sutarties nustatytas pagrindas bei ar gali būti taikoma CK 3.109 straipsnio 2 dalyje nurodyta prezumpcija siekiant pripažinti tokią bendrą prievolę solidariaja. Jeigu tokio pagrindo nėra, o CK 3.109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta prezumpcija negali būti taikoma, laikoma, kad sutuoktinių prievolė yra dalinė.

4.1.2.1. Bendros sutuoktinių prievolės, susijusios su bendrąja jungtine nuosavybe

Sutuoktinių prievolės, nurodytos CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1-4 punktuose, yra susijusios su sutuoktinių bendru turtu.

Remiantis CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1 punktu bendros sutuoktinių prievolės yra tos, kurios susijusios su turto, įsigyto sutuoktinių bendrojon nuosavybėn, suvaržymais, buvusiais iki šio turto įsigijimo momento arba atsiradusias po jo įsigijimo. Turto suvaržymais laikomi turto disponavimo, t.y. teisės turtą parduoti, kitaip perleisti, taip pat išnuomoti, įkeisti arba kitokiu būdu keisti jo teisinę būklę, valdymo bei naudojimo apribojimai. Prie CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytų bendrų prievolių priskiriamos sutuoktinių prievolės, kylančios iš įkeisto daikto, kurį sutuoktiniai įsigijo bendrosios jungtinės nuosavybės teise arba kylančios sutuoktiniams patiems įkeitus daiktą, kuris jiems priklauso bendrosios jungtinės nuosavybės teise.

Pagal CK 3.109 straipsnio 1 dalies 2 punktą bendros sutuoktinių prievolės laikomos tos, kurios susijusios su bendro turto tvarkymo išlaidomis. Kadangi pagal bendrą taisyklę, įtvirtintą CK 3.92 straipsnio 1 dalyje, sutuoktiniai bendru sutarimu naudojami, valdo ir disponuoja turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, todėl akivaizdu, kad išlaidas, susijusias su bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės tvarkymu, turi pareigą atlyginti abu sutuoktiniai. Vienas iš pavyzdžių sutuoktinių prievolių, susijusių su bendro turto tvarkymo išlaidų atlyginimu, yra buto, priklausančio sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, remonto išlaidos, kurias atlygina sutuoktiniai bendrai. Išlaidos komunalinėms paslaugoms apmokėti vienoje iš LAT nutarčių taip pat priskiriamos prie

bendro turto tvarkymo išlaidų, kurios yra apmokamos iš bendro sutuoktinių turto³². LAT nutartyje, kurioje yra iškilęs klausimas dėl įmonės tvarkymo išlaidų atlyginimo, nurodo, kad „Vieno iš sutuoktinių vertimasis įmonės veikla, turint UAB akcijų, o kito dalyvavimas UAB valdyme rodo, kad atsirado bendro turto tvarkymo išlaidų. Paskolos lėšos, jeigu jos skirtos tokios įmonės veiklai palaikyti, gali būti vertinamos kaip sutuoktinių bendro turto tvarkymo išlaidos, nepriklausomai nuo įmonės pelningumo ar nuostolingumo. Su jų gavimu susijusios prievolės vykdomos iš bendro sutuoktinių turto“³³. Šis teismų praktikos pavyzdys atskleidžia bendros prievolės, susijusios su sutuoktinių ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens veikla, atsiradimo ypatumus bei nurodo aplinkybes, kurios yra svarbios vertinant ar sutuoktinių prievolė gali būti laikoma bendra CK 3.109 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu. Remiantis nurodyta teismų praktika, galima teigti, kad kiekvienu atveju būtina įvertinti nuo kokio momento ir koku pagrindu sutuoktiniams atsiranda bendro turto tvarkymo išlaidos, bei tai, ar turimos sutuoktinių išlaidos gali būti vertinamos būtent kaip bendro turto tvarkymo išlaidos. Pagal pateiktą teismų praktikos pavyzdį, galima daryti išvadą, kad CK 3.109 straipsnio 1 dalies 2 punkte nurodyta bendra prievolė turi būti suprantama plačiai. LAT šioje byloje nurodė, kad piniginių lėšos, reikalingos įmonės veiklai palaikyti, taip pat priskiriamos prie bendro turto tvarkymo išlaidų. Tokia teismo išvada suponuoja, jog sutuoktinių bendra prievolė CK 3.109 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu gali kilti ne tik tais atvejais, kuomet sutuoktiniai tiesiogiai tvarko bendrą turtą (pvz. remontuoja), bet ir netiesioginiais bendro turto tvarkymo atvejais. Tokią išvadą patvirtina ir kita LAT nutartis, kurioje nurodoma, kad „Abi šios skolos atsirado dėl to, kad V. Š. neįvykdė savo sutartinių įsipareigojimų vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonėms. Bylą nagrinėję teismai padarė išvadą, kad tai yra prievolės, atsiradusios tvarkant bendrą šeimos turtą, nes paslaugos buvo teikiamos pareiškėjų gyvenamajam namui ir kiaulininkystės ūkio, iš kurio gaunamos pajamos, naudojamos šeimos poreikiams tenkinti“³⁴.

Remiantis CK 3.109 str. 1 dalies 3 punktu prievolės, susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu, taip pat laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis. Šeimos namų ūkio apibrėžimas nėra įtvirtinamas jokiame teisės akte, tačiau teisės doktrina pateikia šeimos namų ūkio sampratą, kuri leidžia suprasti įstatymų leidėjo ketinimus CK naudojant šeimos namų ūkio sąvoką. Prof. V.Mikelėnas savo monografijoje nurodo, kad santuokos sudarymas kartu reiškia, kad sutuoktiniai pradeda bendrai tenkinti savo materialinius,

³² LAT CBS 2009 m. kovo 16 d. nutartis *AB banko „Hansabankas“ v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009;

³³ LAT CBS 2006 m. birželio 21 d. nutartis *H. Ž., S. B., I. B. v. P. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2006;

³⁴ LAT CBS 2008 m. vasario 15 d. nutartis *V. Š., I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt.* civilinėje byloje Nr. 3K-7-149/2008, kat. 75.7.

buitinius poreikius, t.y. sukuriamas šeimos namų ūkis. Pavyzdžiui, sutuoktiniai bendrai atsako pagal prievolės, susijusias su buto, namo šildymu, kitokių komunalinių paslaugų apmokėjimu ir pan.³⁵. Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismas vienoje iš nutarčių aiškiai nurodė, kad sutuoktinių įsiskolinimai už suvartotą elektros energiją bei dujas yra laikomi bendromis sutuoktinių prievolės CK 3.109 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu, kadangi tai yra prievolės susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu. Maža to, Vilniaus apygardos teismas šias prievolės priskyrė prie solidariųjų sutuoktinių prievolių, kadangi pagal CK 6.6 straipsnio 6 dalį solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, kai prievolė susijusi su paslaugų teikimu³⁶. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad nors ir nėra įstatyme visiškai aiškiai nurodyta, kokios konkrečiai prievolės yra susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu, bet remiantis formuojama teismų praktika, galima konstatuoti, kad paprastai tai yra išlaidos būtinos elementariems bei būtiniams abiejų sutuoktinių poreikiams, susijusiems su šeimos namų ūkio išlaikymu, tenkinti.

CK 3.109 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu sutuoktiniai turi pareigą bendrai atlyginti teismo išlaidas, jeigu byla buvo susijusi su sutuoktinių bendru turto arba šeimos interesais. Tuo tarpu dėl civilinės ar kitokios bylos, kuri buvo susijusi tik su vieno sutuoktinio atsakomybe, atsiradusios bylinėjimosi išlaidos vadovaujantis CK 3.112 straipsnio 2 dalimi išieškamos iš asmeninio sutuoktinio turto.

4.1.2.2. Bendros prievolės, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų

CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatyta, kad bendros sutuoktinių prievolės gali atsirasti ne tik dėl abiejų sutuoktinių veiksmų, bet ir vieno sutuoktinio iniciatyva. CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte yra nurodyti du atvejai, kuomet tik dėl vieno iš sutuoktinių veiksmų prievolė gali atsirasti bendra abiem sutuoktiniams. Pirmu atveju bendra sutuoktinių prievolė vieno iš sutuoktinių iniciatyva sudaryto sandorio atsiranda tuo atveju, jeigu kitas sutuoktinis buvo davęs sutikimą tokio sandorio sudarymui arba vėliau ši sandorį patvirtino. Antru atveju, bendra sutuoktinių prievolė vieno iš sutuoktinių iniciatyva sudaryto sandorio atsiranda tada, kai tokiam sandoriui sudaryti nėra reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, o pats sandoris sudarytas šeimos interesais. Todėl CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu bendra sutuoktinių prievolė atsiranda tik šiais nurodytais atvejais.

³⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 298.

³⁶ Vilniaus apygardos teismo 2010 m. lapkričio 17 d. nutartis *E. R. v. D. R.* civilinėje byloje Nr. 2A-266-516/2010.

Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog visi sandoriai, sudaryti nors vieno iš sutuoktinių, sukuria bendras prievoles abiem sutuoktiniams, nes sąžiningi kreditoriai negali būti priklausomi nuo sutuoktinių tarpusavio santykių, jų nelojalumo vienas kitam, piktnaudžiavimo vienas kito pasitikėjimu ar kitokių priežasčių. Dėl to įrodinėti, kad prievolė yra asmeninė vieno sutuoktinio, o ne jų bendra, tenka asmeniui, kuris siekia paneigti prievolės bendrumo prezumpciją. Analizuojant teismų praktiką, galima pastebėti, kad teismai kvalifikuodami sutuoktinių prievoles kaip bendras CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, neskiria šiame punkte nurodytų dviejų skirtingų bendrų prievolių atsiradimo pagrindų, dėl ko netinkamai paskirsto įrodinėjimo našta bei netinkamai kvalifikuoja sutuoktinių prievoles kaip bendras visais atvejais sandorį sudarius tik vieno sutuoktinio iniciatyva. Taigi praktikoje ilgą laiką buvo susiklosčiusi situacija, kuomet CK 3.92 straipsnio 3 dalyje nustatyta kito sutuoktinio sutikimo prezumpcija buvo nepagrįstai išplečiama net ir sutartims, kurioms pagal įstatymą tokio sutikimo būtinumo nenustatyta. Atsižvelgdama į tai, LAT plenarinė sesija 2010 m. gegužės 20 d. nutarime pateikė išaiškinimą dėl CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto tinkamo taikymo bei įrodinėjimo naštos tarp sutuoktinių paskirstymo konstatuojant CK 109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu esant bendrai sutuoktinių prievolei.

Bendroms prievolėms, nurodytoms CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte atsirasti būtina, kad sandoris sudarytas vieno iš sutuoktinių iniciatyva atitiktų CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytas sąlygas. Todėl toliau darbe bus detalai analizuojami bendrų prievolių, galinčių atsirasti CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, atsiradimo atvejai, sąlygos bei LAT teismų praktiką bei plenarinės sesijos išaiškinimai tokio pobūdžio bylose.

Remiantis CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktu bendra prievolė atsiranda, jeigu sandoris sudarytas vieno iš sutuoktinių iniciatyva, bet esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šis sandoris yra kito sutuoktinio patvirtintas. Atkreipiamas dėmesys, kad šiuo atveju bendra prievolė atsiranda nepriklausomai nuo sandorio sudarymo tikslo, t.y. ar sandoris sudarytas šeimos bei bendro turto interesais. Kvalifikuojant sutuoktinių prievolę kaip bendrą CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, pirmiausia turi būti įvertinta aplinkybė, ar vienam iš sutuoktinių sudarant sandorį buvo kito sutuoktinio sutikimas. Konstatavus, kad tokio sutikimo sudarant sandorį nebuvo, būtina įvertinti, ar sandorio nesudaręs sutuoktinis per CK nustatytą terminą patvirtino kito sutuoktinio sudarytą sandorį. Šios aplinkybės yra vertinamos sistemiškai taikant CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto normą kartu su CK 3.92 straipsnio norma, kuri reglamentuoja turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, valdymo, naudojimo bei disponavimo juo tvarką.

Siekdamas palengvinti civilinę apyvartą ir apsaugoti trečiuosius asmenis, sudarančius sandorius su sutuoktiniais, nuo galimų ieškinių siekiant nuginkčyti sudarytus sandorius, įstatymų leidėjas CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtino prezumpciją, kuri nesiejama nei su sandorio tikslu, nei su jo padariniais, nei su iš to sandorio atsirandančios prievolės esme ar pobūdžiu. CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija reiškia, kad sudarydamas sandorius vienas iš sutuoktinių veikia kito sutuoktinio sutikimu, t.y. kad asmuo, sudarantis sandorius su sutuoktiniu, gali netikrinti, ar kitas sutuoktinis sutinka su sandorio sudarymu, o tiesiog pripažinti, kad toks sutikimas yra. Ši prezumpcija sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus buvo ne kartą taikoma ir teismų praktikoje (LAT 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006; LAT 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009). Paneigti šią prezumpciją ir įrodyti, kad iš vieno sutuoktinio iniciatyva sudaryto sandorio kilusi prievolė yra sandorį sudariusio sutuoktinio asmeninė prievolė, turi pareigą tai teigianti šalis. Kol prezumpcija nebus paneigta, vieno sutuoktinio iniciatyva įgyta prievolė bus laikoma bendra sutuoktinių prievole.

Pažymėtina, kad nors ši prezumpcija ir padeda užtikrinti civilinę apyvartą bei apsaugoti trečiųjų asmenų teises, CK trečios knygos komentare nurodomos galinčios praktikoje atsirasti su šia CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija susijusios problemos. CK trečios knygos komentare nurodoma, kad praktikoje gali pasitaikyti, kad prielaida dėl kito sutuoktinio sutikimo buvo klaidinga arba kad sandorį su sutuoktiniu sudariusi šalis žinojo nesant sutikimo, tačiau vis dėlto sandorį sudarė. Abiem atvejais sutuoktinis, kurio sutikimo sudaryti sandorį negauta, gali patvirtinti sandorį CK 3.92 straipsnio 6 dalyje nustatyta tvarka arba kreiptis į teismą dėl sandorio nuginkčijimo CK 3.96 straipsnio 1 dalies pagrindu, įrodinėjant sandorį sudariusio sutuoktinio nesąžiningumą.

Atkreipiamas dėmesys, kad CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija nėra absoliuti, kadangi CK numato šios prezumpcijos netaikymo atvejus, kurie kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertintini. Pirmiausia, draudimas naudotis CK 3.92 straipsnio 3 dalies prezumpcija yra reglamentuotas tame pačiame CK straipsnyje bei toje pačioje straipsnio dalyje, t.y. CK 3.92 straipsnio 3 dalyje, kurioje nurodoma, kad preziumuojama, kad sutuoktinis sandorius sudaro, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Toks draudimas užkerta galimybę vienam iš sutuoktinių piktnaudžiauti turimomis teisėmis bei sudaryti svarbius sandorius bei kito sutuoktinio žinios bei rašytinio sutikimo. Vienas iš atvejų, kuomet būtinas kito sutuoktinio sutikimas yra nuosavybės teisės į

šėimos gyvenamąją patalpą įgyvendinimas. Šėimos gyvenamoji patalpa yra esminė materialioji šėimos gyvavimo prielaida. Todėl įstatymų leidėjas CK 3.85 straipsnio 2 dalyje nurodo, kad nekilnojamąjį daiktą, priskirtą prie šėimos turto, galima perleisti, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį tik turinti kito sutuoktinio rašytinį sutikimą.

CK 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija netaikoma ir tais atvejais, kuomet pagal CK imperatyvias normas tam tikrus itin svarbius šėimai sandorius sudaryti gali tik abu sutuoktiniai kartu. Prie tokių sandorių priskiriami:

- 1) sandoriai, susiję su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančio nekilnojamojo daikto ar daiktinių teisių į jį disponavimu ar jų suvaržymu;
- 2) sandoriai dėl bendros įmonės perleidimo ar teisių į ją suvaržymo;
- 3) bei vertybinių popierių, kurie yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, perleidimo ar teisių į juos suvaržymo .

Šio reikalavimo galima nesilaikyti tik vienu atveju, t.y. kuomet vienas sutuoktinis turi kito sutuoktinio išduotą įgaliojimą sudaryti sandorį arba abu sutuoktiniai veikia per atstovą.

Todėl vertinant ar iš vieno iš sutuoktinio iniciatyva sudaryto sandorio kilusi prievolė yra bendra, turi būti įvertintos šios esminės aplinkybės:

- 1) ar vienas iš sutuoktinių sudarė sandorį turėdamas kito sutuoktinio sutikimą. Vertinant šią aplinkybę atsižvelgiama į sandorio pobūdį ar sudarant tokį sandorį gali būti taikoma CK 3.92 straipsnio 2 dalies prezumpcija bei tai, ar nėra šios prezumpcijos taikymo apribojimų;
- 2) jeigu sandoris sudarytas be kito sutuoktinio sutikimo, ar sutikimo nedavęs sutuoktinis patvirtino sandorį per vieną mėnesį nuo tos dienos, kai sužinojo apie sandorį.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, tik įvertinus šias aplinkybes, galima konstatuoti, kad vieno sutuoktinio iniciatyva sudarytas sandoris sukelia pasekmes kitam sutuoktiniui, dėl ko iš tokios sandorio kyla bendra sutuoktinių prievolė.

Bendra sutuoktinių prievolė CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu atsiranda ir tuo atveju, kuomet vieno sutuoktinio iniciatyva sudaromam sandoriui nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas, o sandoris sudarytas šėimos interesais. Taigi tokios bendros prievolės priskiriamos prie antros grupės prievolių, nurodytų CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte. Aptariamam atveju bendrai prievolei atsirasti yra būtinos dvi sąlygos: 1) sandorio tikslas turi būti šėimos interesai; 2) sandorio sudarymui nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas. Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti įvertinta, ar sandoriui sudaryti yra būtinas kito sutuoktinio sutikimas. Kadangi sutuoktiniai gali būti įvairių sandorių

šalimis, todėl konstatuojant, kad sandoriui sudaryti nėra reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, būtina remtis ne tik CK, bet ir kitų įstatymų normomis. Pagal CK 3.92 straipsnio 2 dalį kito sutuoktinio sutikimas nereikalingas, kai:

- 1) priimamas palikimas ar atsisakoma jį priimti;
- 2) atsisakoma sudaryti sutartį;
- 3) imamasi neatidėliotinių priemonių bendram turtui apsaugoti;
- 4) pareiškiamas ieškinys dėl bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės gynimo;
- 5) pareiškiamas ieškinys dėl savo teisių, susijusių su bendru turtu, gynimo arba savo asmeninių teisių, nesusijusių su šeimos interesais, gynimo.

CK trečios knygos komentare nurodoma, kad iš CK 3.92 straipsnio 2 dalies normos galima spręsti, kad įstatymų leidėjas laikosi nuomonės, jog minėtais penkiais atvejais vieno sutuoktinio veikimas be kito sutuoktinio sutikimo atitinka šeimos interesus, kol neįrodyta priešingai³⁷. Atsižvelgiant į tai, tik šiais penkiais atvejais sutuoktinis neprivalės įrodinėti veikęs šeimos interesais. Tuo tarpu visais kitais atvejais, kuomet sandoris bus sudaromas tik vieno sutuoktinio iniciatyva, o šiam sandoriui sudaryti nebus reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, sutuoktinis, siekdamas, kad prievolė būtų pripažinta bendra abiejų sutuoktinių, turės pareigą pateikti įrodymus, kad sandoris buvo sudarytas šeimos interesais.

Atkreipiamas dėmesys, kad, pavyzdžiui, sudarant paskolos sutartį taip pat nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas. Paskolos sutartis pagal savo prigimtį nepriskiriama prie sandorių, kuriais yra įgyvendinamos paskolos gavėjo kaip bendro turto savininko teisės, todėl įstatyme nenustatyta reikalavimo, kad tuo atveju, kai sutuoktinis kaip paskolos gavėjas sudaro paskolos sutartį, kitas sutuoktinis išreikštų savo sutikimą žodžiu ar raštu. Taigi paskolos sutartis galėtų būti priskirta prie antrosios grupės prievolių, nurodytų CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte pagrindų, jeigu ji būtų sudaryta šeimos interesais. Tokiu atveju procesinę pareigą įrodyti, kad vieno sutuoktinio iniciatyva priisiimta prievolė yra bendra sutuoktinių prievolė ir turi būti padalyta tarp sutuoktinių, o paskolos sutartis buvo sudaryta šeimos interesais turi sutuoktinis, kuris ir sudarė savo iniciatyva sandorį³⁸.

LAT vienoje iš nutarčių nurodė kokie sandoriai gali būti laikomi sudaryti šeimos interesais, o prievolės, kylančios iš tokių sandorių bendromis abiejų sutuoktinių. Remiantis šia nutartimi „Jeigu santuokos metu kaip šeimos verslas vykdomai

³⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002; p. 230.

³⁸ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

individualios įmonės veikai perduotos pagal vieno sutuoktinio paskolos sutartį gaunamos lėšos, tai lėšos įgyjamos kaip bendroji jungtinė nuosavybė ir perduodamos sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės objektui funkcionuoti. Tuo pagrindu yra taikomas CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktas, kad sandoris buvo sudarytas šeimos interesais, t. y. šeimos verslui plėtoti. Paskolintos lėšos, kurios panaudotos santuokoje vieno sutuoktinio vardu įsteigtos individualios įmonės veiklai, iš kurios buvo tikimasi gauti ar gaunama pajamų šeimai, gali būti vertinamos kaip šeimos interesais gautos lėšos ir bendroji jungtinė nuosavybė, o jų paskolos sutartis - kaip sudaryta šeimos interesais. Šeimos interesais paimta paskola gali būti pripažinta tokia paskola, kuri panaudota įmonės veiklai, plėtojama turint tikslą ir (ar) aprūpinant šeimą – t. y. šeimos interesais, o ne tik tiesiogiai sutuoktinių ir kitų šeimos narių turto įgijimui, jų poreikių tenkinimui. Prie šeimos interesų ir poreikių gali būti priskirtos ir sutuoktiniams nuosavybės teise priklausančios individualios įmonės plėtrai imamos paskolos³⁹. Atkreipiamas dėmesys, kad vienoje iš bylų pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atsisakė kreditorių reikalavimus pagal pateiktas paskolos sutartis pripažinti bendromis sutuoktinių prievolėmis, remdamiesi tuo, kad byloje nenustatyta, jog pasiskolinti pinigai buvo reikalingi šeimai ir panaudoti šeimos interesais. Tuo tarpu LAT nurodė, kad šioje byloje nenustatyta ir to, kad paskolos sutartys buvo sudarytos asmeniniais sutuoktinio interesais ir pagal šiuos sandorius gauti pinigai būtų buvę panaudoti asmeniniams sutuoktinio poreikiams tenkinti. Todėl šioje situacijoje LAT sprendė klausimą vertindamas faktines bylos aplinkybes. Nustatęs, kad sutuoktiniai santuokoje jungtinės nuosavybės teise išigijo turto, pripažino, kad prievolė, kylanti iš paskolos sutarties yra abiejų sutuoktinių bendra⁴⁰.

Rusų teisininkai pastebi keletą probleminių aspektų, susijusių su sandorio, sudaryto šeimos interesais, atsiradimu bei iš jo kylančios bendros sutuoktinių prievolės vykdymu. Jų nuomone, kyla klausimas, ar viskas, kas gauta pagal tokią prievolę, panaudota ir skirta šeimos reikmėms. Jeigu viskas, kas buvo gauta pagal sudarytą sandorį buvo panaudota šeimos reikmėms, tuomet prievolė kylanti iš tokio sandorio turi būti laikoma bendra abiejų sutuoktinių prievole, kuri būtų vykdoma iš bendro turto lygiomis kiekvieno sutuoktinio dalimis. Tuo tarpu, kai šeimos reikmėms yra perduota tik dalis to, kas buvo gauta pagal vieno sutuoktinio iniciatyva sudarytą sandorį, abiejų sutuoktinių atsakomybė turi būti diferencijuojama. Sutuoktinis, sudaręs sandorį, atsako kreditoriui pagal visą prisiimtą prievolę už visą skolos sumą tiek savo asmeniniu turtu, tiek bendro turto dalimi. Tuo tarpu antras sutuoktinis, kuris sandorio nesudarė, bet jam iš to sandorio teko dalis

³⁹ LAT CBS 2009 m. spalio 5 d. nutartis *R. V. v. V. V.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2009, kat. 75.7.

⁴⁰ LAT CBS 2006 m. gruodžio 20 d. nutartis *K. V. v. J. V., G. B. V. ir J. G.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-665/2006, kat. 75.4.3.

turto arba tam tikrą turėtą savo turtą dėl tokio sandorio sutaupė, atsako savo bendro turto dalimi, bet tik tiek, kiek iš to turto turėjo pajamų ar tam tikrą dalį turto, lėšų sutaupė⁴¹.

Labai svarbu atskirti CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytas dvi bendrų sutuoktinių prievolių grupes bei kvalifikuojant prievoles kaip bendras sutuoktinių prievoles CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu tinkamai taikyti CK 3.92 straipsnio 3 dalyje nustatytą prezumpciją. Priklausomai nuo to, kokiai grupei priklauso prievolė, skirtingai pasiskirsto įrodinėjimo našta tarp sutuoktinių bei įrodinėjimo dalykas. Teismų praktikoje yra atvejų, kuomet prievolės, nurodytos CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte aiškiai nebuvo išskiriamos į grupes, dėl ko netinkamai buvo paskirstoma įrodinėjimo našta sutuoktiniams bei įrodinėjimo dalykas. Vienoje iš nutarčių teismas teigė, kad „Ši įstatyme įtvirtinta prezumpcija nebuvo paneigta nei įsiteisėjusiu Klaipėdos apygardos teismo 2004 m. spalio 24 d. sprendimu civilinėje byloje pagal UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ ieškinį atsakovui A. Z. (civilinė byla Nr. 3-246/2004), nei šioje byloje dėl antstolio veiksmų neteisėtumo. Dėl to pirmosios instancijos teismas pagrįstai laikė, kad sandoriai buvo sudaryti šeimos interesais, buvo sukurta bendroji jungtinė suinteresuotų asmenų nuosavybė, turtas turėjo būti tvarkomas iš šeimos lėšų, o dalis prievolės būtent ir buvo įvykdyta iš bendrų sutuoktinių lėšų, todėl ir su tuo susijusi prievolė, kilusi dėl nepagrįsto praturtėjimo, turi būti vykdoma iš bendro suinteresuotų asmenų A. Z. ir J. Z. turto (CK 3.109 straipsnio 1 dalies 2, 5 punktai), išieškojimas gali būti nukreipiamas į bendrą sutuoktinių turtą – UAB „Senega“ paprastas vardines akcijas.⁴² Kitoje nutartyje teismas taip pat tapatino šias dvi prievolių grupes, nutartyje nuroydamas „Teisėjų kolegija pažymi, kad įstatymo įtvirtinta prezumpcija nebuvo paneigta, priešingai, sandoriu gautas kreditas buvo panaudotas kasatorės šeimos interesams tenkinti, t. y. apmokėta sąskaita už komunalines paslaugas, kasatorei į jos sąskaitą pervesta 7000 Lt.“⁴³. Remiantis šiomis nutartimis galima daryti išvadą, kad teismų praktikoje nebuvo aiškaus prievolių, nurodytų CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte atskirimo, tokiu būdu buvo išplečiamas CK 3.92 straipsnio 3 dalyje nustatytos prezumpcijos taikymas.

LAT plenarinė sesija, atsižvelgdama į susiformavusią teismų praktiką tokio pobūdžio bylose, siekdama suvienodinti teismų praktiką aiškinant CK 3.92 straipsnio 3 dalies ir 3.109 straipsnio santykį, 2010 m. gegužės 20 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010 šiuo klausimu pateikė išaiškinimą. LAT plenarinė sesija nurodė, kad CK

⁴¹ С. Н. Бондова. Семейное право. Москва:Юнити – Дана, Закон и право, 2002, p. 120, 130.

⁴² LAT CBS 2006 m. sausio 16 d. nutartis UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. L. U., A. Z. ir J. Z. civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006, kat.75.7.

⁴³ LAT CBS 2009 m. kovo 16 d. nutartis AB banko „Hansabankas“ v. A. A. civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009, kat. 75.7.

3.92 straipsnio 3 dalyje nurodyta prezumpcija taikoma tik kito sutuoktinio sutikimui ir nereikia prezumpcijos, kad toks sandoris sudaromas šeimos interesais, t.y., kad iš tokio sandorio kylančios prievolės yra bendros sutuoktinių prievolės CK 3.109 straipsnio prasme. Taigi LAT plenarinė sesija pažymėjo, kad kito sutuoktinio sutikimo prezumpcijos taikymas sprendžiant sutuoktinių atsakomybės klausimą neturi būti nepagrįstai išplečiamas, šią prezumpciją taikant sutartims, kurioms pagal įstatymą tokio sutikimo būtinumo nenustatyta.

Atsižvelgiant į teismų praktiką taikant CK 3.92 straipsnį bei CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktą bei LAT plenarinės sesijos išaiškinimą dėl šių straipsnių santykio sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, būtina skirti dvi CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte išskirtas prievolių grupės. Pirma, tai prievolės, atsiradusios iš sandorių, sudarytų vieno sutuoktinio iniciatyva, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, arba kito sutuoktinio vėliau patvirtintų. Antra, prievolės, atsiradusios iš sandorių, kuriems sudaryti kito sutuoktinio sutikimo nereikėjo, jeigu jie buvo sudaryti šeimos interesais. Sandorio priskirimas vienai iš šių grupių lemia įrodinėjimo dalyką bei įrodinėjimo pareigos priskirimą vienam iš sutuoktinių. Jeigu sandoris pagal savo pobūdį yra toks, kad jam sudaryti yra būtinas kito sutuoktinio sutikimas, tai kvalifikuojant prievolę kylančią iš tokio sandorio kaip bendrą CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu turi būti taikoma CK 3.92 straipsnio 3 dalyje numatyta prezumpcija. Sutuoktiniui, kuris ginčija prievolės bendrumą, turi pareigą paneigti kito sutuoktinio sutikimo prezumpciją. Priešingu atveju, iš vieno sutuoktinio iniciatyva sudaryto sandorio kylanti prievolė bus kvalifikuojama kaip bendra CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu. Jeigu sandoris pagal savo pobūdį yra toks, kad jam sudaryti nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas, CK 3.92 straipsnio 3 dalyje numatyta prezumpcija nėra taikoma, o sutuoktinis, ginčijantis prievolės bendrumą neturi pareigos paneigti šią prezumpciją. Priešingai, sutuoktinis, kuris siekia, kad jo prisiimta prievolė būtų pripažinta bendra sutuoktinių prievole CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu ir padalyta tarp sutuoktinių, turi procesinę pareigą įrodyti, jog sutartis, kuriai nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas buvo sudaryta šeimos interesais.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, iš vieno sutuoktinio iniciatyva sudaryto sandorio kylanti prievolė CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu bus bendra sutuoktinių prievolė dviem atvejais: 1) kuomet sutuoktinis, ginčijantis prievolės, kylančios iš sandorio, kuriam sudaryti buvo būtinas kito sutuoktinio sutikimas, bendrumą, nepateikia jokių įrodymų, kurie paneigtų CK 3.92 straipsnio 3 dalyje numatytą prezumpciją; 2) kuomet sutuoktinis, siekiantis, kad iš sudaryto sandorio, kuriam nėra

būtinai kito sutuoktinio sutikimas, kylanti prievolė būtų bendra, pateikia įrodymus, kad sandoris sudarytas šeimos interesais.

4.1.2.3. Solidariosios sutuoktinių prievolės

CK 3.109 straipsnio 1 dalies 6 punkte atskirai yra išskiriamos solidariosios sutuoktinių prievolės. Solidariosios sutuoktinių prievolės pagal savo pobūdį geriau užtikrina kreditorių interesus negu bendros dalinės sutuoktinių prievolės, dėl ko kreditoriai nagrinėjant bylas dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės visada suinteresuoti, kad pagal prievolės sutuoktiniai būtų atsakingi solidariai.

Nagrinėjant teismų praktiką pastebima, kad dažnai teismai net ir nenustatę solidariosios prievolės atsiradimo pagrindo, bendras prievolės kvalifikuoja kaip solidarias CK 3.109 bei CK 6.6. straipsnių pagrindu. Vienoje iš nutarčių LAT paliko galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą, kuriuo sutuoktinė buvo įpareigota solidariai įvykdyti prievolę iš vieno sutuoktinio iniciatyva sudarytos vartojimo kredito sutarties. Šioje byloje tiek apeliacinės instancijos teismas, tiek LAT atsižvelgdami į tai, kad ši sutartis buvo sudaryta šeimos interesais bei remdamiesi CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktu bei CK 6.6 straipsniu, kvalifikavo tokią prievolę kaip solidarią abiejų sutuoktinių⁴⁴. Tokia praktika patvirtina, kad sutuoktinių prievolės yra kvalifikuojamos paprastai kaip solidariosios nesant nei įstatyme nei šalių susitarime nustatyto solidarios prievolės atsiradimo pagrindo, dėl ko tokia praktika yra ydinga ir nepagrįstai suvaržo sutuoktinių teises. Netoleruotina turėtų būti laikoma ir tokia teismų praktika, kuomet CK 3.109 straipsnio 2 dalyje nurodytos solidariosios prievolės atsiradimo prezumpcijos taikymas yra nepagrįstai išplečiamas ją taikant beveik visoms prievolėms, jeigu jos yra sudaromos šeimos interesais. Atsižvelgiant į tai, būtina šiame darbe detaliam išnagrinėti solidariųjų prievolių atsiradimo pagrindus, esminius tokių prievolių bruožus bei aptarti CK 3.109 straipsnio 2 dalies prezumpcijos taikymo atvejus.

LAT vienoje iš nutarčių pabrėžė, kad solidariosios prievolės gali būti bendros (CK 3.109 straipsnio 1 dalies 6 punktas), bet gali tokios ir nebūti. Kaip pavyzdį teisėjų kolegija nurodė situaciją, kuomet vedybų sutartis numato sutuoktinių turto atskirumą ir bendro turto nėra. Todėl šioje situacijoje sutuoktinių solidarumas nereiškia prievolės bendrumo⁴⁵.

Solidariųjų sutuoktinių prievolių pripažinimas bendromis sutuoktinių prievolėmis lemia tai, kad šios prievolės bus vykdomos iš turto, kuris priklauso sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Jeigu šio turto nepakaks visiškai patenkinti

⁴⁴ LAT CBS 2009 m. kovo 16 d. nutartis *AB banko „Hansabankas“ v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009, kat. 75.7.

⁴⁵ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

kreditorių interesus, CK 3.113 straipsnio pagrindu bus išieškoma iš asmeninio sutuoktinių turto. CK 3.113 straipsnis reglamentuoja išieškojimą iš asmeninio sutuoktinių turto tvarką būtent tais atvejais, kuomet sutuoktiniai už prievolės vykdymą atsako solidariai. CK 3.113 straipsnyje nurodoma, kad jeigu kreditorių, kuriems abu sutuoktiniai atsako solidariai, reikalavimams visiškai patenkinti bendro sutuoktinių turto nepakanka, tai šie reikalavimai tenkinami iš asmeninio sutuoktinių turto.

Prof. V.Mikelėnas, skirstydamas prievolės į paprastasias ir sudėtingąsias, prie pastarųjų priskiria solidariąsias prievolės. „Prievolės solidarumo idėja grindžiama dviejų koncepcijų – reikalavimo teisės arba skolos (pareigos), t.y. prievolės dalyko, bendrumo (*una res vertitur*) koncepcijos ir prievolių daugeto koncepcijos – vienove. Nors yra keli skolininkai arba kreditoriai, prievolės dalykas nėra skaidomas pagal jų skaičių – jis išlieka vientisas, nedalomas (*una res*). Prievolių daugeto koncepcija reiškia, kad prievolei būdingas asmenų daugetas ir šiuo požiūriu yra tiek prievolių, kiek yra kreditorių arba skolininkų <...>, kiekvienas solidarusis kreditorius arba solidarusis skolininkas yra ir visos prievolės šalis visa savo teisių ir pareigų apimtimi⁴⁶. P.S.Vitkevičius savo monografijoje pateikia keletą klausimų dėl antros koncepcijos, kurie pasak autoriaus, yra diskutiniai. P.S.Vitkevičius teigimu, solidarioji prievolė yra ne tik sudėtingoji, bet ir sudėtinė, į kurią įeina kelios paprastosios prievolės, kurių kiekviena turi savo dalyką bei atskirą turtą. Todėl autorius mano, kad jeigu solidariosios prievolės sudėtyje nebūtų skolininkų, turinčių atskirą turtą, solidarioji atsakomybė negalėtų kilti. P.S.Vitkevičius pripažįsta, kad tai diskusinis klausimas, bet mano, kad abejotina, ar sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės pagrindu, kai yra tik bendras turtas, kai sutuoktiniai nėra atskiro turto subjektai, galėtų atsirasti solidariosios turtinės atsakomybės prievolės⁴⁷.

Kadangi CK 3.109 straipsnyje detaliau nėra kalbama apie šių prievolių rūšį bei jų atsiradimo pagrindą, sistemiškai su CK 3.109 straipsnio 1 dalies 6 punktu turi būti taikomos CK šeštos knygos II skyriaus pirmo skirsnio nuostatos - skolininkų ir kreditorių daugetas – kurios yra bendrosios solidariąsias prievolės reglamentuojančios normos. Solidariosios sutuoktinių prievolės nėra preziumuojamos, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis. Todėl remiantis CK 6.6 straipsnio 2 dalimi solidarioji sutuoktinių prievolė atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus. Pavyzdžiui, įstatyminis solidariosios prievolės atsiradimo pagrindas numatytas CK 6.279 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad bendrai padarę žalą

⁴⁶ VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 199.

⁴⁷ *Ibidem*.

asmenys atsako solidariai. Taigi jeigu abu sutuoktinai bendrais veiksmais padaro žalą, tai ji bus išieškoma iš bendro sutuoktinių turto.

Sutuoktiniai bus solidariaisiais skolininkais ir tuo atveju, kuomet sudarys su kreditoriumi sutartį, kurioje kartu išreikš valią pagal sudarytą sutartį būti bendraskoliais. Taigi tokiu atveju, solidarioji prievolė atsiras šalių susitarimo, bet ne įstatymo pagrindu. LAT išplėstinė teisėjų kolegija 2009 m. gegužės 18 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009 pateikė išsamius išaiškinimus dėl sutuoktinių sudarytų sutarčių su banku ir iš jų atsirandančių prievolių teisinio kvalifikavimo. Šioje nutartyje aptariama bankų taikoma ydinga praktika sudarant kreditavimo bei laidavimo sutartis su sutuoktiniais bei tokių sutarčių aiškinimas bei reikšmė kvalifikuojant iš šių sutarčių kylančias sutuoktinių prievoles. Aptariamoje nutartyje vertinama susiklosčiusi situacija, kuomet sutuoktinis sudaro su banku kreditavimo ir vartojimo kredito sutartis tam, kad gautų kreditus, už kuriuos abu sutuoktiniai galėtų kaip bendrosios jungtinės nuosavybės teise įsigyti gyvenamąją patalpą ir ją sutvarkyti taip, kad galėtų tinkamai joje gyventi. Tuo tarpu sutuoktinė, siekdama užtikrinti sutuoktinio paimtų kreditų grąžinimą, pasirašo banko parengtas bei pateiktas laidavimo sutartis. LAT išplėstinė teisėjų kolegija, vertindama susiklosčiusią situaciją bei sprendama sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus pagal pasirašytas sutartis (tiek kreditavimo, tiek laidavimo), nurodė, kad šioje situacijoje sutuoktinių atsakomybė turi būti vertinama ne pagal kreditų panaudojimo tikslą (ką vertino pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai), tačiau remiantis CK 6.193 straipsnio nuostatomis, t.y. per tikruosius sutarties šalių ketinimus. Nutartyje pabrėžiama, kad teismai, vertindami bei aiškindami sutartis, visada turi nustatyti tikruosius sandorėje dalyvaujančių civilinių teisinių santykių subjektų ketinimus ir pagal juos kvalifikuoti konkrečią sutartį. Tai, kad sutartis gali būti sudaryta iš kelių sudėtinių dokumentų, ar jos pavadinimas kitoks negu nustatyta įstatyme, neturi įtakos teismų pareigai teisingai aiškinti sutartį pagal esamas sutarčių aiškinimo taisykles. Kaip nurodė LAT išplėstinė teisėjų kolegija, sutarties elementai yra šalių susitarimas, o įstatymų nustatytais atvejais – ir sutarties forma. Remiantis CK 1.64 straipsniu, sutarties, kaip sandorio, šalių valia gali būti išreikšta žodžiu, raštu, veiksnu ar kitokia valios išreiškimo forma. Todėl visais atvejais vertinant sandorio šalių valią būtina atsižvelgti į konkrečias faktines bylos aplinkybes. Aptariamoje nutartyje išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad iš esmės sutuoktinio, pasirašiusio su banku kreditavimo sutartis bei sutuoktinės, kuri laidavo šio kreditą grąžinimą, valia buvo tokia pati - gauti kreditus. Šiuo atveju neturi reikšmės tai, kad sutuoktinės pasirašytos sutartys pavadintos laidavimo sutartimis, nes sudarytos sutartys iš esmės atitinka kreditavimo sutartims būdingus elementus – jomis sutuoktinė

išreiškė tikrąją valią ne laiduoti už savo sutuoktinio prievolę, bet prisiimti jo prievolę, t. y. joje dalyvauti kaip pagrindinė skolininkė bendrai su atsakovu (kitu pagrindiniu skolininku), bet ne kaip šalutinė, papildoma skolininkė pagal aksesorinę (šalutinę) laidavimo prievolę. Sutuoktinės pasirašytos laidavimo sutartys nagrinėjamo ginčo atveju neišreiškė jos, kaip laiduotojos, valios, bet išreiškė jos, kaip pagrindinės bendraskolės, valią, todėl „laidavimo sutartys“ buvo sudėtinė kreditavimo ir vartojimo kredito sutarčių dalis. Taigi, pasirašydami sutartinius dokumentus (tiek kreditavimo, tiek laidavimo sutartis) sutuoktiniai išreiškė bendrą, vieną ir tą patį norą, todėl laikytina, kad jie abu bendrai vienos iš sutarties šalių pusėje (kredito gavėjo pusėje) sudarė kreditavimo ir kredito vartojimo sutartis ir tapo kredito davėjo bendraskoliais pagal iš nurodytų sutarčių atsiradusią prievolę gražinti kreditus. Atsižvelgiant į tai, sutuoktinė savo veiksmais ir elgesiu išreiškė sutikimą ir valią būti ieškovo solidariaja bendraskole kartu su sutuoktiniu, kaip kredito gavėjai, ir jiems sutarčių sudarymo metu atsirado solidariosios sutuoktinių prievolės (CK 3.109 straipsnio 1 dalies 6 punktas). Šioje nutartyje LAT išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo ir kitą svarbų aspektą, kad laidavimo teisiniai santykiai nagrinėjamo ginčo atveju išviso negalėjo net atsirasti. Pasirašydama banko parengtas ir pateiktas laidavimo sutartis, sutuoktinė sudarė ne laidavimo, bet kreditavimo sutartis, išreiškė bendrą sutuoktinių valią imti paskolą bendriems šeimos poreikiams tenkinti, t. y. jai atsirado solidarūs įsipareigojimas pagal kreditavimo sutartis. Atsižvelgiant į tai, sutuoktinė kaip bendraskolė, negalėjo laiduoti savo kreditoriui už save, nes laidavimo sutartimi laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės (CK 6.76 straipsnio 1 dalis). Taigi nuo pat pradžių buvo asmenų sutapimas prievolėje, todėl laidavimo objekto negalėjo būti – negalima laiduoti už patį save savo kreditoriui.

Kaip pabrėžė LAT išplėstinė teisėjų kolegija, nėra toleruotina versle bankų taikoma ydinga praktika, kai sutuoktiniai, tapę solidariaisiais skolininkais, dar verčiami sudaryti „laidavimo“ sutartis. Kadangi akivaizdu, kad negalima laiduoti už savo paties prievolę – laidavimo sutartimi laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės (CK 6.76 straipsnio 1 dalis). Bankai dažniausiai nenorėdami aiškintis sutuoktinių prisiimamų prievolių prigimties ir solidarumo, nors tai yra jų, kaip specifinio verslo srities profesionalų, turinčių didelius ekonominius, finansinius, teisinius pajėgumus ir kuriems keliami didesni rūpestingumo, kruopštumo ir atidumo reikalavimai, pareiga, verčia sutuoktinius be pagrindo laiduoti vienam už kitą. Tokiu būdu siekdami geriau užsitikrinti savo interesų apsaugą, bankai sutartiniuose civiliniuose teisiniuose

santykiuose sukuria priešingą efektą – sukelia sutuoktiniams abejonių dėl priimtose prievolės prigimties ir nepagrįstus sutuoktinių ginčus dėl jų prievolės solidarumo. Dėl to bankų praktikoje sudaromos iš anksto jų parengtos neindividualizuojant sutarties sąlygų pagal kiekvieną konkrečią civilinių teisinių santykių situaciją šabloninės ir formalios laidavimo sutartys, kurios neatspindi sutarties šalių tikrųjų ketinimų ir valios⁴⁸.

Sprendžiant, ar sutuoktinių prievolė solidari, be CK 6.6. straipsnio, kaip bendrosios solidarišias prievolės reglamentuojančios normos, kaip *lex specialis* taikytinos ir CK 3.109 straipsnio 2 ir 3 dalys⁴⁹. Kaip buvo jau minėta, solidariosios sutuoktinių prievolės nėra preziumuojamos, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis. Viena tokių išimčių ir yra įtvirtinta CK 3.109 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodama, kad kiekvienas sutuoktinis turi teisę sudaryti sandorius, būtinus išlaikyti šeimos namų ūkį ir užtikrinti vaikų auklėjimą bei švietimą. Lenkijos Respublikos šeimos kodekso 30 straipsnyje taip pat aiškiai nurodyta, kad sutuoktiniai pagal prievolės atsako solidariai, jeigu vieno sutuoktinio iniciatyva sudarytas sandoris buvo sudarytas siekiant patenkinti elementarius šeimos poreikius. Todėl pagal prievolės, kylančias iš tokių sandorių, sutuoktiniai atsako solidariai, nesvarbu, koks jų turto teisinis režimas, išskyrus atvejus, kai sandorio kaina yra aiškiai per didelė ir neprotinga. Iš CK 3.109 straipsnio 2 dalies normos dispozicijos matyti, kad daugeliui sutuoktinių sudaromų sandorių (jeigu jie susiję su šeimos namų ūkio išlaikymu ir pan.) taikoma solidariosios prievolės atsiradimo prezumpcija. Tačiau ar sandoris yra būtinas ir ar jis atitinka bendrus šeimos poreikius, yra vertinamasis kriterijus, priklausantis nuo daugelio aplinkybių, tokių kaip šeimos gaunamos pajamos, turtinė bei socialinė padėtis ir kiti veiksniai, lemiantys kiekvienos šeimos poreikius bei jų tenkinimo galimybes. Tai reiškia, kad kilus ginčui tik teismas pagal savo kompetenciją gali vertinti ir išspręsti, ar vieno sutuoktinio vardu sudarytas sandoris buvo būtinas šeimos poreikiams ir tik nuo vertinimo išvados priklauso, kas bus atsakingas už prievolės, kilusias iš tokio sandorio – jį sudaręs sutuoktinis ar sutuoktiniai solidariai⁵⁰. Kauno apygardos teismas 2010 m. lapkričio 30 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-2072-343/2010 remdamasis CK 3.88 straipsnio 1 dalies 5 punktu, kuriame numatyta, kad iš sutuoktinio darbinės veiklos gaunamos pajamos pripažįstamos bendrąja jungtine nuosavybe, konstatavo, kad ir su tokio pobūdžio veikla susijusios prievolės turi būti vertinamos ne kaip asmeninės veikla užsiimančio asmens prievolės, bet kaip solidariosios abiejų sutuoktinių prievolės CK 3.109 straipsnio 2 dalies pagrindu. Teismo teigimu tokią išvadą pagrindžia aplinkybė, kad

⁴⁸ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „*Swedbank*“, AB v. P.B., D. B. civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1.

⁴⁹ LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas R. A. v. A. A. civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

⁵⁰ LAT CBS 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis I. B. H., N. M. H. v. D. Š civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2009;

iš darbinės veiklos gaunamos pajamos paprastai naudojamos šeimos poreikiams tenkinti⁵¹. Pažymėtina, kad teismų praktikoje kvalifikuojant sutuoktinių prievolės kaip solidarias abiejų sutuoktinių dažniausiai remiamasi šia CK 3.109 straipsnio 2 dalyje nurodyta prezumpcija. Tačiau paprastai nėra vertinama, ar konkretus sandoris buvo būtinas šeimos poreikiams tenkinti, apsiribojant vertinimu, ar sandoris yra sudarytas šeimos poreikiams tenkinti. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad šiuo metu sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus yra nepagrįstai išplečiamas CK 3.109 straipsnio 2 dalyje nurodytos prezumpcijos taikymas. Todėl svarbu, kad taikant šią prezumpciją ir jos pagrindu kvalifikuojant sutuoktinių prievolės kaip solidariąsias, būtų nustatomas ne tik sandorio tikslas, bet taip pat ir tokio sandorio sudarymo būtinumas konkrečioje situacijoje.

Sistemiškai su CK 3.109 straipsnio 2 dalimi turi būti taikoma CK 3.109 straipsnio 3 dalis, numatanti atvejį, kuomet CK 3.109 straipsnio 2 dalies prezumpcija nebus taikoma. Remiantis CK 3.109 straipsnio 3 dalimi, solidarioji sutuoktinių prievolė neatsiranda, jeigu vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo ima paskolą ar perka prekių išsimokėtinai, kai tai nėra būtina bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Tik nustačius bendruosius solidariosios prievolės atsiradimo pagrindus, nustatytus CK 6.6 straipsnio 1 dalyje (solidarioji skolininkų prievolė gali atsirasti arba pagal įstatymą, arba šalių susitarimu, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus), svarstyti CK 3.109 straipsnio 3 dalyje nurodytų išimčių buvimas, kai, nors ir esant bendriesiems pagrindams, solidarioji sutuoktinių prievolė neatsiranda⁵². Įrodyti aplinkybę, kad paskolos sutartis arba prekių pirkimas išsimokėtinai buvo sudarytos būtinai šeimos poreikiams tenkinti, turi pareigą sutuoktinis, kuris savo iniciatyva sudarė paskolos sutartį ar pirkė prekių išsimokėtinai. Nors šeimos poreikių samprata bei būtinumas konkrečioje situacijoje sudaryti tam tikrą sandorį yra vertinamojo pobūdžio, tačiau kaip pavyzdį kaip yra taikoma CK 3.109 straipsnio 3 dalis, galima nurodyti LAT 2008 m. vasario 20 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008, kurioje teisėjų kolegija vadovaudamasi CK 3.109 straipsnio 3 dalimi nurodė, kad „Byloje atsakovui pateikus jo sudarytas ir įvykdytas paskolos sutartis nesant ieškovės sutikimo, aplinkybę, kad šios sutartys sudarytos šeimos interesais, t. y. kad paskolos gautos ir vėliau gražintos siekiant bendrų šeimos poreikių tenkinimo, privalėjo įrodyti atsakovas (CPK 178 straipsnis). Tačiau nurodyta aplinkybė neįrodinėta ir nėra akivaizdi, priešingai, paskolos sutartyse neįvardyta, kuriems tikslams imamos paskolos.

⁵¹ Kauno apygardos teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis *N. R. v. R.R.* civilinėje byloje Nr. 2A-2072-343/2010.

⁵² LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1.

Byloje apeliacinės instancijos teismo nustatyta, kad ieškovė pagal šias paskolos sutartis nebuvo prisiėmusi įsipareigojimų ir nežinojo apie jų sudarymą, dėl to teismas pagrįstai sprendė, kad pagal paskolos sutartis gauti pinigai nebuvo panaudoti šeimos interesams⁵³.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta bei remiantis aktualia teismų praktika, galima teigti, kad šiuo metu yra susiklosčiusi praktika, kuomet esant bendrai sutuoktinių prievolei, sutuoktiniai paprastai įpareigojami solidariai ją įvykdyti, paviršutiniškai vertinant, ar konkrečioje situacijoje egzistuoja solidarios prievolės atsiradimo pagrindas. Manytina, kad tokia praktika eliminuoja sutuoktinių dalinės civilinės atsakomybės atsiradimo galimybę ir nepagrįstai išplečia sutuoktinių civilinės atsakomybės apimtį. Atsižvelgiant į tai, visais atvejais, kvalifikuojant sutuoktinių prievolę kaip solidariąją, būtina aiškiai nustatyti solidarių sutuoktinių prievolių atsiradimo pagrindą, o CK 3.109 straipsnio 2 dalyje numatytą prezumpciją taikyti tik tais atvejais, kuomet pagal turimus įrodymus bei faktines bylos aplinkybes galima teigti, kad sandoris buvo būtinas ir atitinka šeimos interesų sampratą.

4.1.2.4. Subsidiariosios sutuoktinių prievolės

LAT plenarinė sesija 2010 m. gegužės 20 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010 užsiminusi, kad sutuoktiniai prieš trečiuosius asmenis gali atsakyti ir subsidiariai. Pagal CK 2.50 straipsnio 4 dalį, jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Taigi šioje normoje įtvirtinta subsidiari neriboto juridinio asmens dalyvio civilinė atsakomybė pagal juridinio asmens prievolės. Remiantis tiek teismų praktika, tiek įstatyminiu reglamentavimu, galima daryti išvadą, kad prie bendrų sutuoktinių prievolių priskiriamos taip pat prievolės, kylančios iš sutuoktinių santuokos metu įsteigtos individualios įmonės, pagal kurias sutuoktiniai, kaip neriboto juridinio asmens dalyviai, turi pareigą subsidiariai atsakyti pagal juridinio asmens prievolės.

Paprastai kvalifikuojant tokio pobūdžio sutuoktinių prievolės, pirmiausia yra nustatoma, ar šioje situacijoje yra taikomas CK 3.87 straipsnio 1 dalyje nustatytas įstatyminis turto teisinis režimas, pagal kurį turtas, įgytas po santuokos yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, ar sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, kurioje numatė kitokią turto teisinį režimą. Taigi jeigu sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, kurioje numatė, kad visas po santuokos sudarymo turtas yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, tuomet, akivaizdu, kad ir iš individualios įmonės veiklos kylančios prievolės bus kvalifikuojamos kaip kiekvieno sutuoktinio asmeninės prievolės, priklausomai nuo

⁵³ LAT CBS 2008 m. vasario 20 d. nutartis *R. B. v. A. B* civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008, kat. 75.4.3.

to, kuris iš sutuoktinių yra šios individualios įmonės savininkas. Tuo tarpu sutuoktiniams nesudarius vedybų sutarties ir joje nenustačius turto teisinio režimo, santuokos metu įsteigta individuali įmonė bus laikoma bendrąja sutuoktinių jungtine nuosavybe, o prievolės, pagal bendrą taisyklę, bus laikomos bendromis abiejų sutuoktinių.

Tokią išvadą pirmiausia pagrindžia CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punktas, kuriame yra numatyta, kad bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe pripažįstama taip pat ir įmonė, jeigu verslu abu sutuoktiniai pradėjo verstis po santuokos sudarymo. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal šią nuostatą būtina nustatyti dvi aplinkybes: 1) įmonė pradėjo veiklą po santuokos sudarymo; 2) verslu vertėsi abu sutuoktiniai. Ar verslu individualioje įmonėje verčiasi abu sutuoktiniai, ar tai yra asmeninis vieno sutuoktinio verslas, sprendžiama pagal tai, kam įmonė priklauso nuosavybės teise, kas vykdo ir užtikrina jos funkcionavimą, ar iš jos gaunamos, ar tikėtinos gauti pajamos laikomos sutuoktinių bendromis arba šeimos naudai naudojamomis pajamomis, ar kitu turtu ir pagal kitas aplinkybes⁵⁴.

LAT pagrįsdamas individualios įmonės įsteigtos santuokos metu priklausymą būtent abiems sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, remiasi taip pat Lietuvos Respublikos individulių įmonių įstatymo 8 straipsnio 4 dalimi, kurioje nustatyta, kad individualios įmonės savininkui ir jo sutuoktiniui bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas perduodamas individualiai įmonei patikėjimo teise, jeigu sutuoktiniai nesusitaria kitaip⁵⁵. Atsižvelgdamas į tai, LAT 2011 m. vasario 15 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011 padarė išvadą, kad santuokos metu įsteigta individualios įmonės veiklai paprastai naudojamas bendras sutuoktinių turtas, jeigu nėra priešingos sutuoktinių valios išraiškos⁵⁶.

Todėl LAT laikosi šiuo klausimu nuoseklios ir aiškios pozicijos, kad kai individuali įmonė įsteigta santuokos metu, ji iš esmės yra šeimos verslas: verslui yra naudojamas bendras sutuoktinių turtas, jų fizinis ir intelektualinis darbas, o iš jos veiklos gaunamos pajamos naudojamos visos šeimos poreikiams tenkinti, todėl individuali įmonė, nors registruota vieno iš sutuoktinių vardu, pagal CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punktą pripažįstama bendrąja jungtine nuosavybe. Dėl to ir iš individualios įmonės, įsteigtos santuokos metu, veiklos atsiradusios prievolės laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis ir tenkinamos iš sutuoktinių bendro turto (CK 3.109 straipsnis). LAT teigimu, būtent toks šių prievolių teisinis kvalifikavimas leidžia apsaugoti individualios įmonės

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos individulių įmonių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2003, Nr. 112-4991.

⁵⁶ LAT CBS 2011 m. vasario 15 d. nutartis UAB „Septynios mylios“ v. E. Š. įmonei, E. Š., K. P civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011, kat. 22.5.

kreditorių interesus, bendraturčius sutuoktinius įpareigoja prievolės vykdyti sąžiningai. (LAT 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje T. Ž. v. A. Ž. Nr. 3K-7-192/2007).

Pažymėtina, kad tai nėra absoliuti išvada, kad visos be išimties prievolės, kylančios iš santuokos metu įsteigtos individualios įmonės yra laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis. Kitas sutuoktinis turi galimybę įrodinėti, kad verslu vertėsi išimtinai vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio žinios ar prieš jo valią ir verslo duodama nauda nebuvo panaudota šeimos interesais. Taigi tam, kad paneigti individualios įmonės bendrumo prezumpciją, būtina įrodyti dvi aplinkybes: 1) verslu vertėsi išimtinai vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio žinios ar prieš jo valią bei 2) verslo duodama nauda nebuvo panaudota šeimos interesais. Svarbu atkreipti dėmesį, kad įrodyti šias aplinkybes yra pakankamai sunku. Pirmiausia todėl, kad įrodinėti šias aplinkybes remiantis CK 3.89 straipsnio 2 dalimi sutuoktinis gali tik rašytiniais įrodymais, išskyrus atvejus, kai įstatymas leidžia liudytojų parodymus arba to turto prigimtis ir pobūdis patys savaime įrodo, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, dėl ko ir prievolės, kylančios iš šio turto valdymo, naudojimo bei disponavimo yra asmeninės vieno sutuoktinio. Antra, pagal teismų praktiką tokio pobūdžio bylose sprendžiant, ar santuokos metu įsteigta individuali įmonė yra tik vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė vertinamos tokios faktinės aplinkybės kaip, sutuoktinių bendro ūkio vedimas, abiejų sutuoktinių dalyvavimas verslo valdyme, finansinė šeimos padėtis ir pan. Taigi tik pateikus pakankamai įrodymų, pagrindžiančių individualios įmonės priklausymą tik vienam iš sutuoktinių, iš tokios įmonės kylančios prievolės bus laikomos tik vieno sutuoktinio asmeninėmis.

Tuo tarpu nustačius, kad individuali įmonė buvo įsteigta santuokos metu, ir nepaneigus, kad šis verslas buvo šeimos verslas ir iš jo gaunamos pajamos buvo naudojamos visos šeimos poreikiams tenkinti, iš tokio individualaus verslo atsirandančios prievolės turi būti pripažįstamos bendromis sutuoktinių prievolėmis CK 3.109 straipsnio pagrindu. Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad paprastai teismų praktikoje apsiribojama tik konstatavimu, kad tokio pobūdžio prievolės yra laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis, už kurių vykdymą kreditoriui sutuoktiniai atsako solidariai, visiškai neišskiriant tokių prievolių solidarumo atsiradimo pagrindo, paneigiančio dalinės prievolės buvimo tokio pobūdžio bylose galimybę. Nei CK 2.50 straipsnio 4 dalyje, kurioje, be kita ko, nurodyta, kad jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis, nei Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatyme nėra numatyta, kad sutuoktinai pagal individualios įmonės prievolės atsako solidariai. Teismų praktikoje konstatuojant tokio pobūdžio bylose sutuoktinių solidarumą yra remiamasi CK 2.50 straipsnio 4 dalimi, taip

pat CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 6 punktais⁵⁷ arba to paties straipsnio 1 dalies 5 punktu ar 2 dalyje įtvirtinta prezumpcija⁵⁸.

Analizuojant teismų praktiką, pastebėtina, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai dažnai konstatuoja prievolės solidarumą net ir nenustatę, ar įstatymas ar šalių susitarimas konkrečiu atveju numato solidariosios prievolės atsiradimo galimybę, apsiribodami vien suformuotu LAT išaiškinimu, kad kai individuali įmonė įsteigta santuokos metu, ji iš esmės yra šeimos verslas, iš kurio kylančios prievolės laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis. Tačiau pažymėtina, kad LAT pateikdamas tokį išaiškinimą, nėra konkrečiai nurodęs, kad tokio pobūdžio bendros sutuoktinių prievolės yra ir solidariosios, o ne dalinės. Taigi manytina, kad teismai visais atvejais atsižvelgdami į konkrečias faktines bylos aplinkybes bei turimus įrodymus, turi patys nustatyti, ar yra solidariosios prievolės atsiradimo pagrindas, o jeigu nėra, tuomet laikyti, kad sutuoktinių prievolė pagal individualios įmonės prievoles yra dalinė. Todėl akivaizdu, kad šiuo metu teismų praktika konstatuojant prievolių, kylančių iš individualios įmonės, įsteigtos santuokos metu, solidarumą, nenustatant solidarumo atsiradimo pagrindo (prievolė solidari gali būti tik įstatymų ar šalių susitarimu numatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus (CK 6.6. straipsnis)) nėra visiškai teisinga. Atsižvelgiant į tai, konstatuojant prievolės, kylančios iš individualios įmonės veiklos, solidarumą teismai turi tiksliau ir aiškiau nurodyti šios prievolės atsiradimo pagrindą, o ne visais atvejais be jokio teisinio pagrindo siekdami apsaugoti vis labiau kreditorių interesus konstatuoti, kad pagal individualios įmonės prievoles sutuoktiniai atsako solidariai.

Vertinant sutuoktinių civilinę atsakomybę, jos ribas bei apimtį pagal santuokos metu įsteigtos individualios įmonės prievoles kreditoriams, yra svarbi LAT 2006 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428. Ši nutartis reikšminga tuo, kad siekiant užtikrinti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens prievoles, juridinio asmens dalyvis pasirašė laidavimo sutartį, kuria įsipareigojo solidariai atsakyti už juridinio asmens prievoles. Iškėlus neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui bankroto bylą, kilo laiduotojos, kaip juridinio asmens dalyvės bei tuo pačiu solidarios skolininkės pagal laidavimo sutartį, civilinės atsakomybės klausimas. LAT pateikė svarbų bei praktikai reikšmingą išaiškinimą, kad „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-7-308/2004 AB „*Ūkio bankas*“ v. *A. L.*, suformuluota aktuali vienodos teismų praktikos formavimui taisyklė, jog kai likviduojama dėl bankroto individuali

⁵⁷LAT CBS 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis *J. M. v. A. L.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2005, kat. 75.7.

⁵⁸LAT CBS 2009 m. spalio 5 d. nutartis *R. V. v. V. V.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2009, kat. 75.7.

(personalinė) įmonė, kuri yra neribotos civilinės atsakomybės asmuo (CK 2.50 straipsnio 4 dalis) ir nėra šio juridinio asmens dalyvio turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas tenkinant šios įmonės kreditorių reikalavimus, laikytina, jog šios įmonės savininko (dalyvio) prievolės prieš įmonės kreditorius pasibaigia (CK 6.128 straipsnio 3 dalis). Nors laidavimas, kaip pagrįstai nurodoma atsiliepime į kasacinį skundą, nėra siejamas su laiduotojo daiktinėmis teisėmis, tačiau atsižvelgdama į byloje nagrinėjamų teisinių santykių specifiką, jų reglamentavimą materialinės teisės normomis bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą teisės taikymo ir aiškinimo praktiką, teisėjų kolegija konstatuoja, kad kai likviduojama dėl bankroto individuali (personalinė) įmonė, kuri yra neribotos civilinės atsakomybės asmuo (CK 2.50 straipsnio 4 dalis) ir nėra šio juridinio asmens bei fizinio asmens, esančio jos dalyviu ir laiduotoju, turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas tenkinant šios įmonės kreditorių reikalavimus, laikytina, jog pasibaigia šio fizinio asmens prievolės tiek kaip įmonės dalyvio, tiek ir kaip įmonės laiduotojo (CK 6.128 straipsnio 3 dalis, 6.76 straipsnio 2 dalis, 6.87 straipsnio 1 dalis). Kartu, atsižvelgiant į viešąjį interesą, pripažintina, jog vėliau paaiškėjus, kad vykdant bankroto procedūras toks fizinis asmuo turėjo turtą, apie kurį nebuvo žinoma, ir yra galimybė nukreipti išieškojimą į tą turtą, negali būti paneigta galimybė teisinėmis priemonėmis tai padaryti⁵⁹. Atsižvelgiant į tai, tikėtina, kad remiantis šia LAT nutartimi įtvirtinama galimybė ir sutuoktiniams esant tam tikroms sąlygoms apriboti bei išvengti sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal individualios įmonės prievoles, kai dėl bankroto individuali įmonė yra likviduojama.

Taigi esant santuokos metu įsteigta neribotos civilinės atsakomybės įmonei, nepriklausomai kieno iš sutuoktinių vardu tokia įmonė įregistruota, sutuoktinių civilinė atsakomybė tokiais atvejais pagal bendrą taisyklę laikoma bendra, o nustačius solidarios prievolės atsiradimo pagrindus, sutuoktiniai pagal tokias prievoles atsako solidariai.

Tačiau ne mažiau svarbus kitas klausimas, susijęs su santuokos metu įsteigta ribotos civilinės atsakomybės įmone, pvz., uždara akcine bendrove, akcine bendrove. Sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus esant santuokos metu įsteigta ribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, būtina pirmiausia įvertinti tam tikrus su juridiniais asmenimis susijusius aspektus, numatytus CK antroje knygoje.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, įsteigus neribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį, už tokio juridinio asmens prievoles atsakys ir jo dalyviai, jeigu prievolėms įvykdyti neužteks neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto. Tuo tarpu

⁵⁹ LAT CBS 2006 m. spalio 30 d. nutartis AB „NORD/LB Lietuva“ v. R. K. civilinėje byloje Nr. 3K-3-428, kat. 27.3.2.5.

visiškai kitokia taisyklė yra tais atvejais, kuomet yra įsteigiamas neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Pagal CK 2.50 straipsnio 2 dalį juridinis asmuo neatsako pagal savo juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, išskyrus įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytus atvejus. Taigi ši norma taikoma būtent ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, riboto juridinio asmens dalyvis atsako pagal tokios įmonės prievoles tik tam tikrais išskirtiniais atvejais. Taigi kyla klausimas, kad jeigu ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo yra įsteigtas santuokos metu ir atsiranda įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytu atveju pareiga juridinio asmens dalyviui atsakyti pagal juridinio asmens prievoles, tai kokiais atvejais bei kokio pobūdžio civilinė atsakomybė kils patiems sutuoktiniams arba galbūt, priešingai, kils tik vienam iš sutuoktinių? Nagrinėjant šį klausimą svarbius bei aktualius išaiškinimus dėl ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybės yra pateikęs LAT 2011 m. vasario 28 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011.

Šioje civilinėje byloje buvo keliamas vienas iš klausimų dėl sutuoktinių civilinės atsakomybės atsiradus CK 2.50 straipsnio 3 dalyje numatytu atveju ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio pareigai subsidiariai atsakyti pagal juridinio asmens prievoles. Pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesąžiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai. Pagal formuojamą teismų praktiką tokia subsidiari atsakomybė atsiranda konstatavus tokias aplinkybes: 1) nesąžiningus veiksmus, kurie gali pasireikšti tiek veikimu, tiek neveikimu; 2) kreditoriams padarytą žalą; 3) priežastinį ryšį, t.y. aplinkybes, kad juridinis asmuo negali įvykdyti prievolių tretiesiems asmenims ir šis negalėjimas yra atsiradęs būtent dėl jo dalyvio nesąžiningų veiksmų. Todėl šioje situacijoje iškilo klausimas, ar santuokos metu tik vienam iš sutuoktinių įsigijus riboto juridinio asmens akcijas ir kilus šiam sutuoktiniui CK 2.50 straipsnio 3 dalyje numatyta pareigai subsidiariai atsakyti pagal juridinio asmens prievoles, kyla pareiga ir kitam sutuoktiniui kartu atsakyti už riboto juridinio asmens prievoles, jeigu šis sutuoktinis ir nėra juridinio asmens dalyvis.

LAT nagrinėdamas šį klausimą, pirmiausia rėmėsi CK 2.45 straipsnyje įtvirtinta juridinio asmens dalyvio samprata, pagal kurią juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir pan.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu. Taigi pagal bendrą taisyklę akcininkas yra bendrovės bendraturtis, t. y. fizinis arba juridinis asmuo, kuriam

nuosavybės teise priklauso tam tikras bendrovės akcijų skaičius, suteikiantis jam įstatymuose ir bendrovės įstatuose įtvirtintas turtines ir neturtines teises bei nustatantis pareigas. LAT atkreipė dėmesį, kad akcininku yra laikomas tas asmuo, kuris yra įgijęs bendrovės akcijas ir šis įgijimas yra įformintas nustatyta tvarka. Taigi jei santuokos metu tik vienas iš sutuoktinių įsigijo akcijas, tai jis ir yra bendrovės akcininkas, o kitas sutuoktinis neturi akcininko teisių. Kitam sutuoktiniui remiantis LAT išaiškinimu suteikiama teisė į akcijas, kaip į turta, jeigu jos įgytos santuokos metu. Atsižvelgiant į tai, kitam sutuoktiniui tokiu atveju yra garantuojama teisė į įmonę kaip į turta bei iš jos gaunamas pajamas, tačiau neperkeliamos tikrojo ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio (akcininko) pareigos⁶⁰. Taigi LAT aiškiai nurodė, kad riboto juridinio asmens dalyviu esant tik vienam iš sutuoktinių, prievolės, kylančios iš tokios įmonės yra laikomos asmeninėmis vieno sutuoktinio prievolėmis, kurios vykdomos iš asmeninio sutuoktinio turto, o jo esant nepakankamai ir iš dalies bendrojoje jungtinėje nuosavybėje.

Manytina, kad esant situacijai, kuomet santuokos metu ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens akcijas įsigyja abu sutuoktiniai ir esant įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytiems atvejams, kuomet juridinio asmens dalyviai turi pareigą subsidiariai atsakyti pagal juridinio asmens prievoles, kiekvieno iš dalyvių (sutuoktinių) prievolė pagal bendrą taisyklę bus asmeninė. Tokią išvadą galima daryti remiantis ne tik LAT aukščiau minėtu išaiškinimu, bet taip pat atsižvelgiant į pačių CK įtvirtintų normų esmę. Kadangi, pavyzdžiui, subsidiari civilinė atsakomybė juridinio asmens dalyvio pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį atsiranda tik tuo atveju, kai yra priežastinis ryšys tarp juridinio asmens dalyvio veiksmų ir atsiradusių padarinių. Taigi kiekvienas juridinio asmens dalyvis turi savo teises bei pareigas, kurias privalo įgyvendinti tinkamai, priešingu atveju, kyla asmeninė prievolė atlyginti dėl netinkamai atliekamų juridinio asmens dalyvio pareigų atsiradusią žalą.

Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, sutuoktinių prievolės, susijusios ir su ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens veikla gali būti laikomos bendromis. Tokią išvadą galima padaryti remiantis tuo, kad nuosavybės teisė į akcijas, nors ir įforminta tik vieno iš sutuoktinių vardu, yra bendroji jungtinė nuosavybė. Atsižvelgiant į tai, ir prievolės, kylančios iš bendrosios jungtinės nuosavybės valdymo, naudojimo ir disponavimo gali būti pripažintos kaip bendros abiejų sutuoktinių. Kaip yra nurodęs LAT, vieno iš sutuoktinių vertimasis įmonės veikla, turint UAB akcijų, o kito dalyvavimas UAB valdyme rodo, kad atsirado bendro turto tvarkymo išlaidų, dėl ko prievolės, kylančios iš

⁶⁰ LAT CBS 2011 m. vasario 28 d. nutartis *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Via Nota“, V. J. civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011*, kat. 27.3.2.1;

tokios UAB veiklos (paskolos sutartis) turi būti vykdomos iš bendro sutuoktinių turto⁶¹. Tačiau svarbu pažymėti, kad tokia praktika gali lemti tai, kad tik vienas iš sutuoktinių, būdamas bendrovės akcininku, galės piktnaudžiauti turimomis teisėmis bei priiimti įsipareigojimus, kurie bus laikomi abiejų sutuoktinių bendromis skolomis, kurios bus vykdytinos iš bendro sutuoktinių turto.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad esant santuokos metu įsteigtam neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, sutuoktiniai pagal tokios įmonės prievolės laikomi bendraskoliais ir atsako subsidiariai. Tuo tarpu santuokos metu įsteigus ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį, sutuoktiniai nelaikomi bendraskoliais, jeigu prievolė kilo tik dėl vieno iš sutuoktinių, kaip riboto juridinio asmens dalyvio, pareigų netinkamo vykdymo. Tuo tarpu pačių sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su riboto juridinio asmens veikla, gali būti teismo pripažintos kaip bendros sutuoktinių prievolės, kurios bus vykdomos iš bendro sutuoktinių turto.

⁶¹ LAT CBS 2006 m. birželio 21 d. nutartis *S. B. v. I. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2006, 75.7.

5. Asmeninių sutuoktinių prievolių samprata bei rūšys

Sutuoktinių prievolės gali būti ne tik bendros, bet taip pat ir asmeninės. Paprastai asmeninės sutuoktinio prievolės yra tokios, kurios yra susijusios su asmeniu, asmeniniu turtu arba asmeninių poreikių tenkinimu. Konkrečios asmeninių prievolių rūšys yra numatytos atskirose CK normose.

Pagal CK 3.110 straipsnio 1 dalį asmeninėmis vieno sutuoktinio prievolėmis pripažįstamos iki santuokos įregistravimo atsiradusios prievolės. Taigi siekiant nustatyti, ar sutuoktinio prievolė yra asmeninė pagal CK 3.110 straipsnio 1 dalį, yra svarbus prievolių atsiradimo laikas. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad visos prievolės kiekvieno iš sutuoktinių iki santuokos įgytos atskirai yra laikomos asmeninės kiekvieno sutuoktinio prievolėmis, kurios būtų vykdomos iš asmeninio sutuoktinių turto, o jo esant nepakankamai iš bendrosios jungtinės nuosavybės dalies. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nutarčių taip pat pabrėžė, kad siekiant nustatyti, ar iš individualios įmonės, įsteigtos iki santuokos sudarymo kilę įsipareigojimai yra laikomi vienos sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių bendromis prievolėmis, būtina įvertinti šių įsipareigojimų atsiradimo laiką, t.y. „Apeliantė nurodo, kad skolos D. P. individualios įmonės kreditoriams yra atsiradusios ir iki santuokos sudarymo ir už jas turi atsakyti asmeniškai D. P. Šiems argumentams patvirtinti ar paneigti būtina nustatyti, kuriuo laikotarpiu atsirado įmonės skolos kreditoriams“⁶².

Remiantis CK 3.111 straipsniu asmeninėmis kiekvieno iš sutuoktinių prievolėmis taip pat yra ir iš dovanojimo sutarčių ir paveldėjimo kylančios prievolės. Taigi tokio pobūdžio prievolių priskirimą asmeninėms, o ne bendroms sutuoktinių prievolėms, lems prievolės kilimo pagrindas. Tačiau šioje normoje taip pat yra įvirtinta išimtis, kuomet tokio pobūdžio prievolės bus laikomos ne asmeninėmis, o bendromis sutuoktinių prievolėmis. Tokios bendros sutuoktinių prievolės atsiras tuo atveju, jeigu testamente ar dovanojimo sutartyje bus nurodyta, kad turtas perduodamas sutuoktinių bendrajai jungtinei nuosavybei. Todėl iš tokio turto kylančios prievolės jau bus laikomos abiejų sutuoktinių bendromis. Atkreipiamas dėmesys, kad jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente buvo nurodyta, kad dovanojamas ar paliekamas turtas perduodamas bendrojon jungtinen nuosavyben, sutuoktiniai vėliau negalės specialiai susitarti dėl kitokio dovanoto ar paveldėto turto teisinio režimo, nes tai pažeistų testatoriaus ar dovanotojo valią⁶³.

⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio 13 d. nutartis *D.P. v. B. P.* civilinėje byloje Nr. 2-38/2008.

⁶³ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002; p. 188.

Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad sutuoktiniai dovanojimo sutartimi ar testamentu gavę bendrojon jungtinėn nuosavybėn turta, iš šio turto kylančių prievolių pobūdį savo susitarimu taip pat negalės pakeisti, t.y. susitarti, kad bendros prievolės taps asmeninėmis vieno sutuoktinio prievolėmis.

Asmeninėmis vieno sutuoktinio prievolėmis pagal CK 3.112 straipsnį taip pat laikomos prievolės, kurios atsirado iš sandorių, sudarytų po santuokos įregistravimo be kito sutuoktinio sutikimo. Pirmiausia būtina atkreipti dėmesį, kad siekiant apsaugoti kreditorių interesus pagal CK 3.92 straipsnio 3 dalį preziumuojama, kad sutuoktinis sandorius sudaro, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, išskyrus atvejus, kai sandoriui reikalingas kito sutuoktinio sutikimas. Tačiau net ir tuo atveju, jeigu sandoriui sudaryti buvo būtinas kito sutuoktinio sutikimas, o kitas sutuoktinis nebuvo tokio sutikimo davęs, per vieną mėnesį dar yra galimybė patvirtinti sudarytą tik vieno sutuoktinio sandorį. Tuo tarpu nesant tokio sutikimo ir per vieną mėnesį negavus patvirtinimo iš vieno iš sutuoktinių, prievolės iš tokio sandorio laikomos asmeninėmis sandorį sudariusio sutuoktinio prievolėmis.

Prievolės taip pat bus pripažįstamos tik vieno sutuoktinio asmeninėmis, jeigu vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo ima paskolą ar perka prekes išsimokėtinai, kai tai nėra būtina bendriems šeimos poreikiams tenkinti (CK 3.109 straipsnio 3 dalis). Šiuo atveju sutuoktinis, paėmęs paskolą ar pirkęs prekių išsimokėtinai turi galimybę įrodinėti, kad sandoris atitinka šeimos interesus. Neįrodžius šios aplinkybės, prievolė bus laikoma asmenine vieno sutuoktinio prievole.

Prievolės pagal CK 3.109 straipsnio 4 dalį gali būti laikomos tik vieno sutuoktinio asmeninėmis vien dėl tos priežasties, kad sutuoktinis, prisiimdamas ir vykdydamas prievoles, susijusias su šeimos poreikių tenkinimu, elgėsi neapdairiai bei nerūpestingai. Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad remtis CK 3.109 straipsnio 4 dalimi siekiant pripažinti bendrą sutuoktinių prievolę asmenine tik vieno sutuoktinio prievole galima ne visais atvejais. Įrodinėti, kad prievolė yra asmeninė CK 3.109 straipsnio 4 dalies pagrindu galima tuomet, kai sprendžiami tik sutuoktinių bendraskolių santykiai, tuo tarpu solidariųjų bendraskolių ir kreditorių santykių kontekste turi būti taikomos ne tik šeimos teisės, bet ir prievolinės teisės normos, kurios turėtų apsaugoti kreditorių interesus. Tuo tarpu tarp pačių sutuoktinių lėšų panaudojimo klausimas gali būti sprendžiamas ir nukentėjusiojo sutuoktinio teisių apsauga gali būti pasiekta per kompensacinį arba regresio teisės mechanizmą⁶⁴.

⁶⁴ LAT CBS 2008 m. spalio 13 d. nutartis *S. J. v. A. J.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7.

CK 3.81 straipsnyje yra nurodoma, kad sutuoktiniai turi teisę taip pat sudaryti vedybų (poveidybinę) sutartį, joje nustatant sutuoktinių turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium (separacija). Remiantis CK 3.104 straipsnio 1 dalimi sutuoktiniai turi teisę vedybų sutartyje numatyti, kad turtas, įgytas tiek iki santuokos, tiek gyvenant susituokus, yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Nustačius tokį turto teisinį režimą, akivaizdu, kad sutuoktiniai pagal prievolės atsakys savo asmeniniu turtu. Tačiau CK 3.114 straipsnio 1 dalyje yra numatyta išimtis, kuomet net pasirinkę vedybų sutartyje vadinamąjį visiško atskirumo teisinį režimą, sutuoktiniai pagal tam tikras prievolės atsakys solidariai. Tokiomis prievolėmis yra laikomos bendros sutuoktinių prievolės bei prievolės šeimos interesais. Pažymėtina, kad LAT 2008 m. spalio 13 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008 yra nurodęs, kad „jei yra vedybų sutartis, nustatanti turto atskirumą, ir bendro sutuoktinių turto nėra, tai sutuoktinių solidarumas nereiškia prievolių bendrumo. Šiuo atveju solidariosios prievolės vykdymas bus nukreiptas į kiekvieno iš sutuoktinių asmeninę nuosavybę“⁶⁵. Atsižvelgiant į tai, kreditorius turi teisę, net ir esant pasirinktam visiško atskirumo teisiniam režimui, reikalauti, kad prievolę šeimos interesais ar bendras prievolės tiek abu sutuoktiniai įvykdytų bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį. Pažymėtina, kad sutuoktiniai turi teisę net ir santuokos metu sudaryti poveidybinę sutartį, joje numatant savo turtines teises bei pareigas. Tačiau LAT gindamas kreditoriaus interesus yra pateikęs aiškią poziciją, kad vien turto režimo (statuso) poveidybinėje sutartyje nustatymas savaime nepaneigia kreditoriaus išieškojimo teisės pagal sutuoktinių prievolės, atsiradusias iki poveidybinės sutarties sudarymo⁶⁶.

Remiantis CK 3.115 straipsnio 1 dalimi baudos už vieno iš sutuoktinių padarytus teisės pažeidimus, taip pat žala, padaryta vieno iš sutuoktinių veiksmais, kito asmens išlaikymo, mokestinės prievolės taip pat yra laikomos kiekvieno sutuoktinio asmeninėmis prievolėmis. Vilniaus apygardos teismas vienoje iš nutarčių nurodė, kad „Mokestinė nepriemoka susidarė S.B. vykdant individualią veiklą, kurios metu S.B. nuo gautų pajamų neapskaičiavo, nedeklaravo ir nesumokėjo į biudžetą pridėtinės vertės mokesčio, delspinigių. Todėl teisėjų kolegija daro išvadą, kad iš mokestinių santykių kilusios S.B. prievolės yra asmeninės jo prievolės“⁶⁷. Tai, kad baudos už vieno sutuoktinio padarytus pažeidimus yra laikomos asmeninėmis tokį pažeidimą padariusio sutuoktinio prievolėmis liudija ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo nutartis, kurioje aiškiai teismas

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ LAT CBS 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis *AB DnB NORD v. A.G.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2006, kat. 75.7.

⁶⁷ Vilniaus apygardos teismas 2011 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1356-354/2010.

nurodo, kad „Asmeniui už padarytą pažeidimą skiriant administracinę nuobaudą bet koku atveju vienaip ar kitaip netiesiogiai įtakojami ir jo šeimos narių interesai, tačiau šios aplinkybės nėra ir negali būti pagrindu nei įtraukti šiuos asmenis į administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimą, nei atnaujinti procesą jau išnagrinėtoje administracinio teisės pažeidimo byloje. Tuo labiau, kad sisteminė *Civilinio kodekso 3.109, 3.115* straipsnių analizė leidžia daryti išvadą, kad pažeidimą padariusio asmens prievolė sumokėti už pažeidimą skirtą baudą yra asmeninė⁶⁸.

Dažnai susiklosto situaciją, kuomet tam tikros asmeninės vieno sutuoktinio prievolės esant kito sutuoktinio sutikimui yra įvykdomos ne iš asmeninio sutuoktinio turto, o iš bendrosios jungtinės nuosavybės. Todėl CK 3.115 straipsnis numato tam tikrą kitam sutuoktiniui apsaugą sutuoktiniams dalijantis turtą. Pagal šio straipsnio 1 dalį, sutuoktinis turi kompensuoti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą tuo atveju: 1) jeigu iš bendro sutuoktinių turto buvo sumokėtos baudos už teisės pažeidimus; 2) jeigu iš bendro sutuoktinių turto buvo atlyginti vieno sutuoktinio padaryta žala. Taigi teisė į kompensaciją CK 3.115 straipsnio pagrindu atsiranda tik šiais pagrindais. Sutuoktinis, reikalaudamas atlyginti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą turi pirmiausia pareigą įrodyti šį faktą bei nepraleisti trejų metų senaties termino tokio pobūdžio reikalavimams pareikšti.

Vieno iš sutuoktinių teisė į kompensaciją atsiranda ir CK 3.115 straipsnio 2 dalies pagrindu, t.y. kuomet iš vieno sutuoktinio sudarytų sandorių kylančioms asmeninėms prievolėms vykdyti buvo naudojamas turtas, priklausantis bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Kaip pavyzdį galima pateikti vieną nutartį, kurioje nurodoma, kad „Padalinant lėšas gautas už Automobilį Audi A6 kolegija taiko *CK 3.115* str.2d. nuostatas, kai kitas sutuoktinis sudaro sandorį tik asmeniniais interesais naudodamasis bendru turtu, jis privalo kompensuoti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad automobilis įgytas iš bendrų šeimos lėšų už 30 000 Lt 2008 m. balandžio mėnesį (b.l.30,t.1), šią aplinkybę šalys pripažino ir patvirtino liudytojas E. R.. Preliminari automobilio vertė 2009 02 09 yra 18 000 Lt, nors atsakovas G. R. ir nesutinka su šia verte. Kolegija taikydama *CK 1.5* str. reglamentuojamus protingumo ir teisingumo kriterijus mažina pusiau automobilio įvertinimą iki 9000 Lt ir nustato, kad atsakovas parduodamas automobilį tik už 5000 Lt sumažino bendrąją jungtinę nuosavybę 4000 litų, todėl ieškovei 2500 Lt turėtų būti gražinti kaip ½ dalis gautos sumos ir 2000 litų atsakovas turi kompensuoti sumažintą

⁶⁸ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. vasario 23 d. nutartis S. A. A. ir G. A. administracinėje byloje Nr. P¹⁵ - 19 / 2006.

vertę.⁶⁹ Tokia teismų praktika patvirtina, kad sutuoktiniai efektyviai naudojami teise į kompensaciją kaip savo teisių gynimo mechanizmu.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, prievolės laikomos asmeninėmis priklausomai nuo to, koku metu šios prievolės atsirado, koks yra šių prievolių pobūdis bei kokiomis aplinkybėmis tokios prievolės buvo sudarytos. Sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus būtina nepamiršti, kad bendro turto prezumpcija gali būti nuginkijama, dėl ko atsiranda prielaidos bendrą prievolę kvalifikuoti kaip asmeninę.

⁶⁹ Šiaulių apygardos teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis *V. R. v. G. R.* civilinėje byloje Nr. 2A-174-357/2010.

6. Bendrų bei asmeninių prievolių vykdymo ypatumai

Tinkamai nustatčius prievolės pobūdį bei atsiradimo pagrindą, galima konstatuoti, ar prievolė yra bendra abiejų sutuoktinių ar tik vieno sutuoktinio asmeninė. Tinkamas šio klausimo išsprendimas savo ruožtu lemia ir išieškojimo pagal prievolę nukreipimą į skirtingo teisinio režimo turtą.

Pagal CK 3.109 straipsnio nuostatas, konstatavus tam tikroje situacijoje esant bendrai sutuoktinių prievolei, ji bus vykdoma iš bendro sutuoktinių turto. Tuo tarpu jeigu bus konstatuota, kad sutuoktiniai pagal bendras prievoles atsako kreditoriui solidariai, tuomet remiantis CK 3.113 straipsnio pagrindu, nesant pakankamai bendro sutuoktinio turto tam, kad visiškai patenkinti kreditorių reikalavimus, išieškojimas gali būti nukreiptas ir į asmeninį sutuoktinių turtą. Esant asmeninei tik vieno sutuoktinio prievolei, pagal tokias prievoles sutuoktinis atsako savarankiškai pirmiausia savo asmeniniu turtu, o kai kreditorių reikalavimams patenkinti nepakanka turto, kuris yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė, remiantis CK 3.112 straipsniu išieškojimas pagal asmenines prievoles nukreipiamas į dalį bendrame turte. Svarbu pažymėti, išskyrus įkeitimo (hipotekos) kreditorius, bendrų abiem sutuoktiniams kreditorių reikalavimai iš bendro turto tenkinami pirmiau už kiekvieno iš sutuoktinių kreditorių reikalavimus (CK 3.110 straipsnio 2 dalis).

Taigi tiek sutuoktinių prievolių vykdymui, tiek jų kvalifikavimui yra svarbu nustatyti, ar prievolė yra susijusi su bendrąja jungtine nuosavybe ar tik vieno sutuoktinio asmenine nuosavybe. Todėl tam, kad tinkamai suvokti visus sutuoktinių civilinės atsakomybės aspektus, būtina šiame darbe aptarti ir išanalizuoti, kas yra laikoma bendrąja jungtine, o kas asmenine tik vieno sutuoktinio nuosavybe.

Turto, kuris gali būti laikomas bendrąja jungtine nuosavybe nebaigtinis sąrašas nurodytas CK 3.88 straipsnyje. Tuo tarpu CK 3.89 straipsnyje yra išskirtas turtas, kuris gali būti pripažįstamas kiekvieno sutuoktinio asmenine nuosavybe. Aiškindamas ir taikydamas pirmiau nurodytas CK normas, LAT yra nurodęs, kad pagal CK 3.88 ir 3.89 straipsnius turto priskyrimui prie asmeninės ar bendrosios jungtinės nuosavybės reikšmingi šie kriterijai: turto įsigijimo laikas ir pagrindas, turto pobūdis (LAT CBS 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Ž. K. v. V. V. Nr. 3K-3-193/2005). Tai atvejais, kai bendro turto režimas yra įstatyminis, preziumuojama, kad turtas, įgytas po santuokos sudarymo, yra bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra įrodyta, kad tai – vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad, kilus sutuoktinių ginčui dėl santuokos metu įgyto turto teisinio režimo, sutuoktinis, kuris mano,

kad šis turtas jam priklauso asmeninės nuosavybės teise, privalo leistiniais įrodymais (CK 3.89 straipsnio 2 dalis) paneigti CK 3.88 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą prezumpciją, jog santuokos metu įgytas turtas yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė (LAT CBS 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje J. D. v. A. D., bylos Nr. 3K-3-343/2006). Įrodinėjimo našta dėl turto pripažinimo asmenine nuosavybe tenka sutuoktiniui, siekiančiam nuginčyti pirmiau nurodytose normose įtvirtintą turto bendrumo prezumpciją.

Pagal CK 3.88 straipsnio 1 dalį, bendrąja jungtine nuosavybe pripažįstama:

1) turtas, įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno sutuoktinio vardu. Taigi turto įgijimo momentas yra svarbiausias veiksnys, lemiantys tam tikro turto priskirimą būtent prie bendrosios jungtinės nuosavybės. Svarbu atkreipti dėmesį, kad praktikoje dažnai susiklosto situacija, kuomet santuokiniai santykiai faktiškai nutrūksta anksčiau negu yra nutraukiama santuoka. Todėl sutuoktiniams išsigijus turto jiems dar nenutraukus santuokos, bet faktiškai jau nevedant bendro ūkio, teismas galėtų atsižvelgti į šią aplinkybę ir tokį turtą pripažinti vieno iš sutuoktinio asmenine nuosavybe. Tačiau teismai į tai žiūri pakankamai atsargiai, kadangi net ir nevedant bendro ūkio bendroji jungtinė nuosavybė nepasibaigia⁷⁰. Šiame punkte, be kita ko, yra nurodytas labai svarbus principas, t.y., kad turtui pripažinti bendrąja jungtine nuosavybe nėra svarbu kieno vardu toks turtas yra įgytas. LAT plenarinė sesija 2010 m. gegužės 20 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-186 aiškiai nurodė, kad „praktikoje nevienareikšmiškai suprantama CK 3.88 straipsnio 3 dalies norma, kurioje nustatyta, jog turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, savininkai viešame registre turi būti nurodyti abu sutuoktiniai, todėl kai turtas įregistruotas tik vieno sutuoktinio vardu, jis pripažįstamas kaip bendroji jungtinė nuosavybė, jeigu registre jis nurodytas kaip bendroji jungtinė nuosavybė. Atsižvelgdama į tai, plenarinė sesija pažymi, kad sutuoktinių turto registracija viešame registre atlieka tik teisių išviešinimo, bet ne teises nustatančią funkciją, todėl pirmiau nurodyta įstatymo norma nepakeičia ir neapriboja CK 3.88 straipsnio 1, 2 ir 4 dalių normose, 3.90 ir 3.91 straipsniuose įtvirtintų bendrosios jungtinės nuosavybės nustatymo taisyklių. Dėl šios priežasties teismas, sudarydamas sutuoktinių turto balansą ir nustatydamas bendrą sutuoktinių turtą bei kilus ginčui tarp sutuoktinių, turi vadovautis ne tik viešo registro duomenimis (CK 3.88 straipsnio 3 dalis), bet ir patikrinti šių duomenų tikrumą (patikimumą) remdamasis CK 3.88 straipsnio 1, 2 ir 4 dalies, 3.90 ir 3.91

⁷⁰ MIKELĖNAS, V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009, p. 270.

straipsnio taisyklėmis⁷¹. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad vien viešo registro duomenis, kuriuose gali būti nurodytas kaip turto savininkas tik vienas sutuoktinis arba, priešingai, nurodyti abu sutuoktiniai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti tam tikro turto priklausymą asmeninei arba bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei.

- 2) pajamos ir vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto.
- 3) pajamos, gautos iš abiejų sutuoktinių bendros veiklos, ir pajamos, gautos iš vieno sutuoktinio veiklos, išskyrus lėšas, būtinas sutuoktinio profesinei veiklai.
- 4) įmonė ir iš jos veiklos arba kitokio verslo gaunamos pajamos, jeigu verslu abu sutuoktiniai pradėjo verstis po santuokos sudarymo. Jeigu iki santuokos sudarymo įmonė nuosavybės teise priklausė vienam sutuoktiniui, tai bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė po santuokos sudarymo yra iš įmonės veiklos ar kitokio verslo gautos pajamos ir įmonės (verslo) vertės padidėjimas.
- 5) pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektualinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos, išskyrus tikslinės paskirties išmokas (žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo, taip pat neturtinės žalos atlyginimas, gauta tikslinė materialinė parama, skirta tik vienam sutuoktiniui, ir kita). LAT vienoje iš nutarčių prie kitų išmokų priskyrė taip pat ir piniginių paskatinimą prizų, kadangi jis gautas vieno sutuoktinio šeimos interesais sudaryto sandorio pagrindu⁷².

Pagal CK 3.89 straipsnį, asmenine sutuoktinio nuosavybe yra laikoma:

- 1) abiejų sutuoktinių atskirai įgytas iki santuokos sudarymo turtas. Taigi bendroji taisyklė, kad visas iki santuokos sutuoktinių atskirai įgytas turtas yra asmeninė jų nuosavybė. Šioje situacijoje svarbu pažymėti, kad turto priklausymą būtent vienam, o ne dviem sutuoktiniams lemia turto įgijimo laikas bei tai, kad tokį turtą sutuoktinis įgijo atskirai. Aplinkybė, kad kitas sutuoktinis savo asmeniniams poreikiams tenkinti naudoja kitam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą, nepaneigia šio turto priklausymo tik vienam iš sutuoktinių. Ne sutuoktiniai (sugyventiniai, sužadėtiniai ar pan.) gali įgyti turtą bendrosios dalinės nuosavybės teise, tačiau tokiems santykiams netaikoma turto bendrumo prezumpcija – susitarimas įsigyti turtą bendrąja daline nuosavybe kiekvienu atveju turi būti įrodytas. Kasacinio teismo praktikoje yra suformuluotos nuostatos, kad nesusituokusių asmenų gyvenimas drauge, ūkio tvarkymas kartu, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir bendru jų pačių darbu teismui gali būti pakankamu pagrindu pripažinti buvus asmenų susitarimą dėl bendros jungtinės veiklos sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę. Sutarties dalyvių įnašai yra laikomi lygiais,

⁷¹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „*Swedbank*“, AB v. P.B., D. B. civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1.

⁷² LAT CBS 2005 m. balandžio 15 d. nutartis Ž. K. v. V. V civilinėje byloje Nr. 3K-3-193/2005, kat. 75.8.

jeigu sutartyje nenustatyta kitaip, o, priklausomai nuo dalyvavimo lėšomis, turtu, asmeniniu įnašu, atsižvelgiant į bendro ūkio tvarkymą, kiekvienam dalyviui sukuriama atitinkama nuosavybės teisės dalis⁷³.

2) sutuoktiniui dovanotas ar paveldėtas po santuokos sudarymo turtas, jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente nėra nurodyta, kad turtas perduodamas bendrojon jungtinėn nuosavybėn. Šiuo atveju turto priklausymą tik vienam iš sutuoktinių lemia tokio turto įgijimo pagrindas, o ne laikas. Pažymėtina, kad terminas „dovanotas“ turi platesnę reikšmę negu „įgytas pagal dovanojimo sutartį“. Kadangi šis terminas apima ir turtą, kurį sutuoktinis gavo kaip apdovanojimą, premiją, paskatinimą už darbą ir panašiai⁷⁴.

3) sutuoktinių asmeninio naudojimo daiktai. CK pateikia tik pavyzdinį asmeninio naudojimo daiktų sąrašą. Priskiriant turtą prie asmeninės tik vieno sutuoktinio nuosavybės šiuo pagrindu, svarbūs du aspektai, t.y. turto įsigijimo tikslas bei naudojimo tikslas. Aplinkybė, kad tam tikrą turtą naudoja tik vienas iš sutuoktinių, nėra pagrindas pripažinti tokio turto priklausymą tik vienam iš sutuoktinių, jeigu jie įsigyti iš bendrų lėšų ir jų vertė didelė.

4) intelektinės ir pramoninės nuosavybės teisės, išskyrus pajamas, gaunamas iš intelektinės veiklos. Pajamos iš tokios intelektinės veiklos remiantis CK 3.88 straipsnio 5 punktu bus priskiriamos prie bendrosios jungtinės nuosavybės.

5) lėšos ir daiktai, reikalingi asmeniniam sutuoktinio verslui, išskyrus lėšas ir daiktus, skirtus verslui, kuriuo verčiasi abu sutuoktiniai. Šią teisės normą reiktų aiškinti bei taikyti sistemiškai su CK 3.91 straipsniu, kuris numato, kad turtas, skirtas funkcionuoti įmonei (ūkiui, verslui), kurią įsteigė vienas sutuoktinis po santuokos sudarymo, taip pat įmonės (ūkio, verslo), įsteigtos vieno sutuoktinio iki santuokos sudarymo, pajamos, išskyrus lėšas, būtinas asmeninei sutuoktinio įmonei (ūkiui, verslui) funkcionuoti, taip pat laikomos bendraja jungtine nuosavybe, jeigu šis turtas ar pajamos yra santuokos nutraukimo momentu.

6) lėšos, vieno sutuoktinio gautos kaip žalos atlyginimas ar kitokia kompensacija už žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo, ir neturtinę žalą, tikslinė materialinė parama ir kitokios išmokos, išimtinai susijusios tik su jas gavusio sutuoktinio asmeniu, teisės, kurių negalima perleisti kitiems asmenims.

7) sutuoktinio įgytas turtas už asmenines lėšas arba lėšas, gautas realizavus jo asmenine nuosavybe esantį turtą, jeigu to turto įgijimo metu buvo aiškiai išreikšta valia įgyti turtą

⁷³ LAT CBS 2009 m. spalio 15 d. nutartis R. Š. v. I. Š. civilinėje byloje Nr. 3K-3-424/2009, kat. 75.6.

⁷⁴ MIKELĖNAS, V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaras. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002; p.188.

asmeninės nuosavybės. Pagal teismų praktiką pripažįstama, kad asmeninių lėšų turėjimas ir (arba) sakymas kitiems asmenims apie tokių lėšų turėjimą savaime nereiškia, kad turtas įgytas būtent už asmenines vieno iš sutuoktinių lėšas. Lėšų turėjimo faktas ir faktas, jog kitiems asmenims pasakoma apie lėšų turėjimą, nėra tapatūs, jų teisinė reikšmė skirtinga. Pasakymo kitiems asmenims apie lėšų turėjimą faktas, kaip toks, nereiškia jų turėjimo fakto, taip pat nereiškia jų panaudojimo konkrečiam tikslui fakto. Todėl visais atvejais teismui būtina pateikti įrodymus, kad turtui įsigyti buvo panaudotos būtent asmeninės lėšos, o ne bendros⁷⁵. Tačiau netgi už asmenines lėšas santuokos metu įgytas turtas pripažįstamas asmenine sutuoktinio nuosavybe ne visada, o tik tais atvejais, kai leistinomis priemonėmis įrodoma, kad to turto įgijimo metu buvo aiškiai išreikšta sutuoktinio valia įsigyti turtą asmeninai, o ne bendrojon nuosavybėn. Jeigu tokia valia neišreiškiama aiškiai ir suvokiamai kitam sutuoktiniui, o kilus ginčui ir dalijant turtą sutuoktiniai nesusitaria dėl nuosavybės teisių į turtą, yra taikoma bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės prezumpcija. Pavyzdžiui, jeigu kiekvienas sutuoktinis iki santuokos turėjo po butą, bet vėliau juos pardavė ir nusipirko už gautas lėšas naują butą, tuomet šis butas bus laikomas bendraja jungtine nuosavybe⁷⁶.

Jeigu kreditorių reikalavimams patenkinti nebus pakankamai asmeninio sutuoktinio turto, išieškojimas bus nukreipiamas į sutuoktinio dalį bendrojoje jungtinėje nuosavybėn remiantis CPK 667 straipsniu. Šis straipsnis reglamentuoja skolininko fizinio asmens turto, kuris yra jo bendra su kitais asmenimis nuosavybė, dalies nustatymo klausimus. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu skolininkui priklausanti turto, kuris yra bendras su kitais asmenimis, dalis nenustatyta, antstolis aprašo ir areštuoja bendrąjį turtą ir pasiūlo išieškotojui, o reikiamais atvejais ir bendrosios nuosavybės dalyviams, kreiptis su prašymu į teismą dėl skolininko turto dalies, esančios bendra su kitais asmenimis nuosavybe, nustatymo. Taigi, aptariama CPK norma numato eiliškumą veiksmų, kuriuos turi atlikti antstolis, jeigu yra pagrindas areštuoti ne tik skolininko turtą, bet ir jo dalį bendrojoje jungtinėje nuosavybėje: pirmiausia turtas areštuojamas, o tik po to imamasi veiksmų, siekiant nustatyti skolininko dalį bendrojoje nuosavybėje. Piniginių lėšų arešto atveju įstatymas išimties nenumato, kadangi ne tik skolininko, bet ir jo sutuoktinio sąskaitoje gali būti piniginių lėšų, kurios gali būti bendroji jungtinė skolininko ir jo sutuoktinio nuosavybė. Tik svarbu pažymėti, kad jeigu abu sutuoktiniai pagal vykdomąjį dokumentą ir pagal prievoles prigimtį yra skolininkai, tai išieškojimas vykdomas iš abiejų sutuoktinių bendro turto, o CPK 677 straipsnyje numatyta procedūra neatliekama.

⁷⁵ LAT CBS 2011 m. sausio 25 d. nutartis *J. B. v. J. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011, kat. 75.4.3.

⁷⁶ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 275.

Praktikoje būna atveju, kuomet kreditorius, remdamasis prievolės uždaru (tik sandorį sudariusių šalių teisiniu ryšiu), reikalauja, kad prievolę įvykdytų asmeniškai sudaręs sandorį sutuoktinis. Tokiu atveju vykstant teisminiam bylos nagrinėjimui byloje dalyvauja ne abu, o tik vienas sutuoktinis, dėl ko esant palankiam kreditoriui teismo sprendimui kaip skolininkas teismo sprendime būna nurodytas tik vienas sutuoktinis. Atsižvelgiant į tai, vykdomasis dokumentas, kuriuo pagrindu antstolis vykdo išieškojimą, taip pat būna išduotas tik vieno sutuoktinio atžvilgiu. Tačiau LAT 2006 m. birželio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2006 yra nurodęs, kad vien aplinkybė, kad vykdomajame dokumente skolininku yra nurodytas tik vienas iš sutuoktinių, nereiškia, kad šio asmens prievolė yra asmeninė ar turi būti vykdoma tik iš jam tenkančios turto dalies⁷⁷.

Esant priimtam teismo sprendimui, jo vykdymas yra pavedamas antstoliui. Antstolio veiklos ribas vykdymo procese nustato antstoliui nustatyta tvarka pateiktas vykdomasis dokumentas, tarp jų – teismo sprendimo pagrindu išduotas vykdomasis raštas. Vykdomajame rašte, be kitų privalomų rekvizitų, turi būti pažodžiui nurodoma su išieškojimu susijusi rezoliucinė sprendimo dalis ir pilnas skolininko pavadinimas, asmens kodas bei adresas. Vykdamas išieškojimą pagal vieno sutuoktinio asmeninę prievolę arba abiejų sutuoktinių bendrą prievolę LAT 2008 m. sausio 7 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-114/2008 yra konstatavęs, kad „nesant teismo sprendimo dėl antrojo sutuoktinio, vykdomasis dokumentas išieškoti iš jo asmeninio turto negali būti išduotas. Pakeisti teisingumo aktą – teismo sprendimą – antstolio patvarkymu (CPK 613,756 straipsniai) reikštų CPK 586 straipsnio pažeidimą, t.y. vykdymo veiksmai būtų atlikti be vykdomojo dokumento.“ Toje pačioje nutartyje LAT nurodė, kad „jeigu sutuoktiniai kreditoriams atsako solidariai, išieškojimas iš asmeninio sutuoktinio turto (CK 3.113 straipsnis) yra galimas tik tuo atveju, kai dėl sutuoktinio (skolininko) yra priimtas teismo sprendimas. Tik tada yra pagrindas išduoti vykdomąjį raštą, įgalinantį antstolį išieškojimą iš asmeninio sutuoktinio turto įvykdyti teisėtai.“ Taigi visais atvejais antstoliui būtina pirmiausia nustatyti, ar asmuo, kurio atžvilgiu antstolis vykdo išieškojimą, turėjo galimybę ginti savo teises teismo proceso tvarka, ar jo atsakomybė už tam tikras prievoles yra konstatuota teismo sprendimu bei tai, ar yra teismo išduotas vykdomasis raštas su tiksliais skolininko duomenimis. Antstoliui vykdymo procese nustatius, kad vienas iš sutuoktinių nebuvo įtrauktas į civilinės bylos nagrinėjimą, o vykdomajame rašte nėra nurodytų šio sutuoktinio duomenų, antstolis neturi teisės priimti patvarkymo išieškoti iš bendro sutuoktinių turto, o jo nesant pakankamai, nukreipti išieškojimą ir į

⁷⁷ LAT CBS 2006 m. birželio 21 d. nutartis *S. B. v. I. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2006, kat. 75.7.

vieno iš sutuoktinių asmeninį turtą. Atsižvelgiant į LAT išaiškinimą tokio pobūdžio bylose bei jo pagrindu susiformavusią teismų praktiką, antstolis konstatavęs, kad vykdomajame dokumente nėra vieno iš sutuoktinio duomenų bei jo atžvilgiu priimtos teismo sprendimo rezoliucinės dalies, turi pareigą kreiptis į teismą CPK 589, 593 straipsnių pagrindu dėl sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2009 m. yra nurodęs „Antstolis, vykdydamas teismo įsakymą, taikė CPK 673 straipsnio nuostatą, kad jeigu individuali (personalinė) įmonė neturi pakankamai lėšų išieškomoms sumoms padengti, antstolis išieškojimą nukreipia į kitą jos turtą ir savininko turtą. Ši specialioji statymo norma reiškia, kad antstolis negalėjo nukreipti išieškojimo į A. K. priklausantį turtą neišsiaiškinęs, ar išieškojimas turi būti vykdomas iš sutuoktinių bendro turto, ar iš asmeninio sutuoktinių turto. Teisėjų kolegija pažymi, kad nustatyti, ar sutuoktiniai privalo kreditoriui atsakyti solidariai pagal pirmiau nurodytoje vykdomojoje byloje vykdomą išieškojimą, yra teismo, bet ne antstolio prerogatyva, todėl antstolis CPK 593 straipsnyje nustatyta tvarka turėjo kreiptis į teismą reikšmingoms vykdomajai bylai aplinkybėms dėl individualios įmonės pripažinimo bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe ir prievolių vykdymo iš bendro sutuoktinių turto išaiškinti.“ Jeigu antstolis nesikreipia į teismą CPK 589 str. ir 593 str. pagrindu, o vykdymo veiksmus atlieka vieno iš sutuoktinių atžvilgiu be vykdomojo dokumento, konstatuotina, kad antstolio veiksmai pažeidžia CPK 583 str. Taigi galima daryti išvadą, kad išieškojimo nukreipimą į tam tikro teisinio režimo turtą lemia pirmiausia teismo sprendimo pagrindu išduotas vykdomasis dokumentas. Pažymėtina, kad vykdymo stadijoje įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo prievolę įvykdyti įpareigotas tik vienas iš sutuoktinių, tai eliminuoja tik bendrosios dalinės prievolės galimybę. Tokiu atveju kreditorius turi teisę pareikšti ieškinį ir kitam sutuoktiniui bei įrodinėti prievolės solidarumą. Atkreipiamas dėmesys, kad ilgą laiką nebuvo nuoseklios ir aiškios praktikos vykdant išieškojimą pagal sutuoktinių prievoles. Tačiau šiuo metu yra jau pakankamai aiškiai laikomasi teismų praktikoje suformuluotų taisyklių dėl išieškojimo vykdymo kito sutuoktinio, kuris nėra nurodytas vykdomajame dokumente, atžvilgiu, kas liudija, kad antstoliai laikosi suformuotos praktikos bei tinkamai vykdo teismo sprendimus, kuriuose buvo sprendžiami sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimai.

Ne mažiau svarbu aptarti ir kitą klausimą, susijusį su išieškojimo nukreipimu į turtą, kuris laikomas šeimos turtu CK 3.84 straipsnio prasme. Šeimos turto instituto tikslas apsaugoti gyvybiškai svarbius sutuoktinių ir jų nepilnamečių vaikų interesus. Todėl pagal CK 3.85 straipsnio 3 dalį iš šeimos turto negali būti išieškoma pagal kreditorių

reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, kad sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Taigi visų pirmą kreditoriui pareiškus ieškinį dėl išieškojimo iš šeimos gyvenamosios patalpos, būtina nustatyti, ar sutuoktiniai šeimos turto faktą apskritai gali naudoti prieš kreditorius. Sutuoktiniai turi teisę gindamiesi nuo kreditoriaus reikalavimų šeimos turto faktą panaudoti tik tuo atveju, jeigu viešajame registre sutuoktiniai įregistravo gyvenamąją patalpą kaip šeimos turtas. Pažymėtina, kad šeimos turto registracija atsirado tik įsigaliojus 2001 m. liepos 1 d. naujam CK. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. gegužės 14 d. nutartyje nurodė, kad nors santuoka įregistruota iki naujojo CK įsigaliojimo, tačiau pareiga įregistruoti šeimos turtą siekiant panaudoti šį faktą prieš trečiuosius asmenis nėra eliminuojama. Todėl įsigaliojus naujam CK ir sutuoktiniams neįregistravus viešajame registre šeimos turto, preziumuojama, kad sąžiningi kreditoriai nežinojo ir negalėjo žinoti, jos tam tikras turtas yra laikomas šeimos turtu⁷⁸. Siekiant nugincyti šią kreditorių sąžiningumo prezumpciją, būtina pateikti pakankamai kreditoriaus nesąžiningumą patvirtinančių įrodymų. Tačiau net ir tuo atveju, jeigu turtas nebus įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas, o sutuoktiniai turės tik vieną būstą, kuriame gyvena sutuoktinių vaikai, išieškojimas iš šio būsto nebus galimas. Tai yra paaiškinama tuo, kad visais atvejais turi būti garantuota nepilnamečių vaikų teisė naudotis būstu, kadangi tokiu būdu užtikrinamas Vaiko teisių konvencijos bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo įgyvendinimas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad šiuo metu vykdymo procese yra plėtojama nuosekli praktika, kad esant išduotam vykdomajam dokumentui tik vieno sutuoktinio atžvilgiu, antstolis neturi teisės nukreipti išieškojimą į kitam sutuoktiniui priklausantį turtą. Tuo tarpu tai neeliminuoja kreditoriaus galimybės kreiptis į teismą dėl kito sutuoktinio civilinės atsakomybės pagal prievolę ir įrodinėti esant solidariai abiejų sutuoktinių prievolei. Pažymėtina, kad ne visais atvejais kreditorius turės galimybę patenkinti savo reikalavimus ir išieškoti iš sutuoktinių nuosavybės, kadangi jeigu sutuoktiniai turės tik vieną būstą, kuriame gyvena sutuoktinių vaikai, išieškojimas iš šio būsto nebus galimas, dėl ko kreditoriui palankus teismo sprendimas negalės būti tinkamai įvykdytas.

⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutartis G. M. *individuali įmonė v. G. M., S. M., M. M., R. M.* civilinėje byloje Nr. 2-371/2009.

Išvados

1. Siekiant tinkamai išspręsti sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, pirmiausia būtina identifikuoti ginčo santykį - ginčas tarp kreditoriaus ir sutuoktinio (sutuoktinių) ar tarp sutuoktinių. Ginčo identifikavimas lemia skirtingų teisių gynimo būdų pasirinkimą, įrodinėjimo naštos paskirstymą bei aplinkybių, kurias būtina įrodinėti visumą. Identifikavus ginčo santykį remiantis teismų praktikoje bei teisės doktrinoje suformuluotais kriterijais - prievolės pobūdžio bei prievolės atsiradimo pagrindo - nustatoma, prievolė bendra ar asmeninė, kas lemia išieškojimo nukreipimą į skirtingo teisinio režimo turtą.
2. Sutuoktinių prievolių tinkamam kvalifikavimui svarbu, kad nagrinėjant bylą būtų užtikrinti tiek kreditorių, tiek sutuoktinių interesai bei šalių pusiausvyra. Todėl įstatymas numato nemažai garantijų tiek kreditoriams, tiek patiems sutuoktiniams, kurios suteikia galimybę tinkamai įgyvendinti savo teises sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus. Tinkamai įgyvendinus turimas teises bei įvykdžius įstatyme nustatytas pareigas sudaromos prielaidos greitesniam bylos išnagrinėjimui bei sutuoktinių prievolių tinkamam kvalifikavimui.
3. Kadangi ilgą laiką teismų praktika sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus nebuvo vienoda, LAT plenarinė sesija pateikė išsamius išaiškinimus aktualiais bei probleminiais klausimais. Analizuojant aktualią teismų praktiką pastebėtina, kad teismai vis dar linkę sutuoktinių prievoles kvalifikuoti kaip solidarias nenustačius solidarumo atsiradimo pagrindo arba nepagrįstai išplečiant CK 3.109 straipsnyje nurodytos prezumpcijos taikymą, tokiu būdu kreditoriaus interesus apsaugant labiau negu pačių sutuoktinių.
4. Nagrinėjant teismų praktiką pastebima, kad teismai netinkamai taiko bei aiškina CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktą, nepagrįstai išplėsdami CK 3.92 straipsnyje įtvirtintos prezumpcijos taikymą. Pirmiausia pažymėtina, kad CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte yra nurodyti du skirtingi atvejai, kuomet tik dėl vieno iš sutuoktinių veiksmų prievolė gali atsirasti bendra abiems sutuoktiniams. Sutuoktinių prievolių priskirimas vienam iš šių atvejų lemia skirtingą įrodinėjimo naštos paskirstymą. Taigi CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu sutuoktinių prievolė bus bendra, jeigu 1) sutuoktinis, ginčijantis prievolės, kylančios iš sandorio, kuriam sudaryti buvo būtinas kito sutuoktinio sutikimas, bendrumą, nepateikia jokių įrodymų, kurie paneigtų CK 3.92 straipsnio 3 dalyje numatytą prezumpciją; 2)

kuomet sutuoktinis, siekiantis, kad iš sudaryto sandorio, kuriam nėra būtinas kito sutuoktinio sutikimas, kylanti prievolė būtų bendra, pateikia įrodymus, kad sandoris sudarytas šeimos interesais.

5. Teismų praktikoje yra nusistovėjusi praktika, kad sutuoktiniam santuokos metu įsteigus neribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį iš tokio juridinio asmens veiklos kylančios prievolės laikomos abiejų sutuoktinių bendromis. Tuo tarpu aiškios teismų praktikos dėl sutuoktinių prievolių, kylančių iš santuokos metu įsteigtos ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens veiklos nėra. Savaime suprantama, kad šiuo atveju galioja taisyklė, kad juridinis asmuo neatsako pagal savo juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, išskyrus įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytus atvejus. Tačiau atsiradus įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytais atvejais juridinio asmens dalyvio pareigai atsakyti pagal juridinio asmens dalyvio pareigas, sutuoktinis turės asmeniškai atsakyti. Tuo tarpu esant situacijai, kuomet prievolė yra ne ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, bet pačių sutuoktinių, tačiau susijusi su santuokos metu įsteigtu ribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmeniu, manytina, kad remiantis teismų praktikoje nurodyta pozicija, kad nuosavybės teisės į akcijas nepriklausomai nuo jų savininko yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, tokia prievolė bus laikoma bendra abiejų sutuoktinių.
6. Vertinant plėtojamą teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad vykdymo procese yra formuojama nuosekli ir aiški praktika, kad vykdomajame dokumente esant nurodytam tik vienam iš sutuoktinių, išieškojimas iš kito sutuoktinio turto yra negalimas.

Literatūros sąrašas

1. Teisės norminiai aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138;
- 4) Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2003, Nr. 112-4991;
- 5) Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010;
- 6) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914;
- 7) Lenkijos Respublikos šeimos kodeksas, 1964;
- 8) Rusijos Federacijos šeimos kodeksas, 1995, Nr. 223.

2. Specialioji literatūra:

- 1) MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2002;
- 2) MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaras*. 1-asis leid. Vilnius: Justitia, 2009. Pirmas tomas;
- 3) MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 4) MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
- 5) VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006;
- 6) С. Н. Бондова. *Семейное право*. Москва:Юнити – Дана, Закон и право, 2002;
- 7) Пчелинцева Л. М. *Семейное право России*. Москва: Норма, 2001, p. 225.

3. Praktinė medžiaga:

- 1) LAT CBS 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Ž. K. v. V. V. Nr. 3K-3-193/2005, kat. 75.8;

- 2) LAT CBS 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis *J. M. v. A. L.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2005, kat.75.7;
- 3) LAT CBS 2006 m. sausio 16 d. nutartis *UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. L. U., A. Z. ir J. Z.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006, kat. 30.9.1;
- 4) LAT CBS 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *J. D. v. A. D.*, bylos Nr. 3K-3-343/2006, kat.75.6.2;
- 5) LAT CBS 2006 m. birželio 21 d. nutartis *H. Ž., S. B., I. B. v. P. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2006, kat. 75.7;
- 6) LAT CBS 2006 m. spalio 30 d. nutartis *AB „NORD/LB Lietuva“ v. R. K.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-428, kat. 27.3.2.5;
- 7) LAT CBS 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis *AB DnB NORD v. A.G.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2006, kat. 75.7;
- 8) LAT CBS 2006 m. gruodžio 20 d. nutartis *K. V. v. J. V., G. B. V. ir J. G.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-665/2006, kat. 75.4.3;
- 9) LAT CBS 2007 m. birželio 4 d. nutartis *T.Ž v. A.Ž* civilinėje byloje Nr. 3K-7-192/2007, kat. 75.8;
- 10) LAT CBS 2008 m. vasario 15 d. nutartis *V. Š., I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt.* civilinėje byloje Nr. 3K-7-149/2008, kat. 75.7;
- 11) LAT CBS 2008 m. vasario 20 d. nutartis *R. B. v. A. B* civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008, kat. 75.4.3;
- 12) LAT CBS 2008 m. spalio 13 d. nutartis *S. J. v. A. J.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7;
- 13) LAT CBS 2009 m. kovo 16 d. nutartis *AB banko „Hansabankas“ v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009, kat. 75.7;
- 14) LAT CBS 2009 m. gegužės 11 nutartis *D. V. v. E. V.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2009, kat. 50.10;
- 15) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis „*Swedbank*“, *AB v. P. B., D. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1;
- 16) LAT CBS 2009 m. spalio 5 d. nutartis *R. V. v. V. V.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2009, kat. 75.7;
- 17) LAT CBS 2009 m. spalio 15 d. nutartis *R. Š. v. I. Š.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-424/2009, kat. 75.6;
- 18) LAT CBS 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis *I. B. H., N. M. H. v. D. Š* civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2009;

- 19) LAT CBS plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas *R. A. v. A. A.* civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1;
- 20) LAT CBS 2011 m. sausio 25 d. nutartis *J. B. v. J. B.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011, kat. 75.4.3;
- 21) LAT CBS 2011 m. sausio 27 d. nutartis *G. P. v. J. P.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-28/2011, kat. 21.4.1.3;
- 22) LAT CBS 2011 m. vasario 15 d. nutartis *UAB „Septynios mylios“ v. E. Š. įmonei, E. Š., K. P.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011, kat. 22.5;
- 23) LAT CBS 2011 m. vasario 28 d. nutartis *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Via Nota“, V. J.* civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011, kat. 27.3.2.1;
- 24) Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. vasario 23 d. nutartis *S. A. A. ir G. A.* administracinėje byloje Nr. P¹⁵ - 19 / 2006;
- 25) Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. sausio 13 d. nutartis *D.P. v. B. P.* civilinėje byloje Nr. 2-38/2008;
- 26) Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutartis *G. M. individuali įmonė v. G. M., S. M., M. M., R. M.* civilinėje byloje Nr. 2-371/2009;
- 27) Šiaulių apygardos teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis *V. R. v. G. R.* civilinėje byloje Nr. 2A-174-357/2010;
- 28) Vilniaus apygardos teismo 2010 m. lapkričio 17 d. nutartis *E. R. v. D. R.* civilinėje byloje Nr. 2A-266-516/2010;
- 29) Kauno apygardos teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis *N. R. v. R.R.* civilinėje byloje Nr. 2A-2072-343/2010;
- 30) Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1356-354/2010.

Santrauka

Civilinei atsakomybei šeimos teisėje būdinga pirmiausia tai, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose civilinės atsakomybės subjektais, priklausomai nuo prievolės atsiradimo pagrindo bei pobūdžio, gali būti tiek vienas sutuoktinis, tiek abu sutuoktiniai kaip bendraskoliai. Antra, sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles pasižymi tuo, kad gali būti tiek dalinė, tiek solidari, tiek subsidiari ar asmeninė. Trečia, esant sutuoktinių civilinei atsakomybei pačių sutuoktinių tarpusavio atsiskaitymai pagal vykdytinas prievoles įgyvendinami per kompensavimo mechanizmą bei regreso teisę.

Sutuoktiniai dalyvaudami civiliniuose teisiniuose santykiuose dažnai sudaro įvairiausių sandorius, kurie būna susiję tiek su šeimos, tiek su kiekvieno sutuoktinio asmeniniais interesais. Atsižvelgiant į tai, sutuoktinių prievoles galima skirstyti į bendras ir asmenines, o bendras prievoles savo ruožtu į dalines ir solidariąsias. Bendros sutuoktinių prievolės yra tokios, kurios yra susijusios su bendrąja jungtine nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat už kitos šeimos interesais priimtoms prievolės, bei solidariosios prievolės. Asmeninės sutuoktinių prievolės yra tokios, kurios yra paprastai susijusios su asmeniu, asmeniniu turtu arba asmeninių poreikių tenkinimu.

Konstatavus, kad prievolė yra bendra, ji bus vykdoma iš bendro sutuoktinių turto, o solidariųjų prievolių buvimo atveju, nesant pakankamai bendro sutuoktinių turto prievolei įvykdyti, išieškojimas bus nukreiptas ir į asmeninį kiekvieno sutuoktinio turto. Tuo tarpu, jeigu prievolė bus asmeninė ji bus vykdoma tik iš vieno sutuoktinio asmeninio turto. Svarbu pažymėti, kad šiuo metu jau yra susiformavusi teismų praktika, kad esant išduotam vykdomajam dokumentui tik vieno sutuoktinio atžvilgiu, antstolis neturi teisės nukreipti išieškojimą į kitam sutuoktiniui priklausantį turtą.

Teismų praktikoje dažnai netinkamai kvalifikuojamos sutuoktinių prievolės, dėl ko akivaizdžiai yra pažeidžiama kreditorių bei sutuoktinių interesų pusiausvyra. Atsižvelgiant į tai, tiek kreditoriai, tiek skolininkai turi tinkamai įgyvendinti savo turimas teises bei pareigas, o teismai, spręsdami sutuoktinių civilinės atsakomybės klausimus, tinkamai taikyti materialines teisės normas bei atsižvelgiant į esminiu sutuoktinių prievolių kvalifikavimo pagrindus, tinkamai kvalifikuoti sutuoktinių prievoles.

Civil Liability of Spouses in Accordance with Property Obligations

Summary

Civil liability in family law, in particular, is characterized by the fact that the legal relations in civil liability entities, depending on the obligation is incurred and the reason, could be a spouse by himself and the both spouses as total debtors. Second, civil liability of the spouses under the burden of property characterized by the fact that there may be both partial solidaric and subsidiary, or personal. Third, civil liability of the married spouses settled between the obligations is implemented through the reimbursement mechanism and the right of regress.

Spouses participating in legal civil relations often include a wide range of transactions that are related both to the family and the personal interests of each spouse. According to this the matrimonial obligations can be divided into general and personal, and general obligations in relation to partly and partly solidaric. Total obligation of the spouses are, that are associated with the common joint property deriving from one of the spouses, on behalf of the transactions, but in the other spouse's consent or after the spouse's approval, as well as other obligations assumed by other family interests, as well as joint and several liability.

When is held that the obligation is generic, it will be accused from a joint matrimonial property, and for joint and several obligations situation, for lack of a common property of spouses for the fulfilling the obligation, the recovery will be directed to personal property of each spouse. It is important to note that the present case has already settled law practice that a document issued by the Executive in respect of only one spouse, the bailiff is not entitled to direct the recovery of the other spouse's property. When is held that the obligation is generic, it will be accused from a joint matrimonial property, and for joint and several obligations situation, for lack of a common property of spouses for the fulfilling the obligation, the recovery will be directed to personal property of each spouse. It is important to note that the present case has already settled law practice that a document issued by the Executive in respect of only one spouse, the bailiff is not entitled to direct the recovery of the other spouse's property.